

050PB
У454

Українська
хата

Січень

Київ—1913

Зміст:

Микола Вороний. На зустріч 13-му	1
Гр. Чупринна. Етюди	2
Галина Журба. Гістерія (новеля)	3
Ол. Неприцький-Грановський. Дівчині	13
Ф. Петруненко. Дивлюсь круг себе	”
Гордій Юрич. Туннелі (новеля)	14
Я. Мамонтов. Прогноз	20
М. С. Листки з лісу	21
М. Сріблянський. Літературна хвиля	27
М. Євшан. Листи з Галичини. I. Література і життя	36
II. Зразок літературної критики	39
М. Шаповал. Театр	47
Як. Стоколос.	50
Ол. Авратинський.	54
Вас. Алешко.	61
М. Сріблянський.	62
Журнал журналістів	67
Бібліографія	72
Літературна хроніка	75
Оголошення	80

При цім № передплатникам, котрі надіслали цілорічну передплату до 15 січня розсилається перший додаток: **Ол. Неприцький-Грановський: „Пелюстки надій“.**

Хто не одержить книжки, то мусить заявити про се у контору редакції не пізніше одного місяця.

При зміні адреси просимо зазначати свою стару адресу і надіслати 30 коп. марками. Листуватися редакція і контора буде тільки при оплаті листів завчасу.

Приймається передплата на 1913 рік.

(див. передостанню сторінку).

З Бібліотеки
Миколи Базилевського

050РВ

У 454

Українська хата

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИЙ
ГРОМАДСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
МІСЯЧНИК

Київ — річник V — 1913

Том VI.

НА ЗУСТРІЧ 13-МУ.

Дванадцять літ двадцятого століття
Сховалися в безодні забуття
І рік тринадцятий, немов яке страхіття
Полохає думки, хвилює почуття...
Що він готує нам, яке несе життя?
Чи знов жахи? чи знов кровопролиття?!..
Нехай і так... У боротьбі тяжкій,
Незломна волею і вірою людина,
Я виклик кидаю, могучий виклик свій
Тобі, тринадцятий...

Хай грає хуртовина!

Багато бурь зазнала Україна,
Та не схилилася і не схилитись їй!

Микола Вороний.

Наукова бібліотека
Національного університету
«Києво-М. Шлянська
академія»

320448

ЕТЮДИ.

I.

Міцно в броню льодянисту
Груди велетня закуті;
В гнівних шумах злого свисту
Літні пестощі забуті.

Гори льоду. Крига. Збріжжа.
Тут боровся Дніпр широкий.
Злило з полем поберіжжа.
Вкриті снігом смертні кроки.

Тут здолала безпорадність
Силу велетня міцного,
Давніх друзів бездогадність,
Зрада щастя молодого.

Він боровсь без квіт, без сонця
В довгій зрадницькій рутині...
Той не схоче оборонця,
Хто боровся в самотині.

Так заморять душу чисту
Сили зла в своїй отруті...
Міцно в броню льодянисту
Груди велетня закуті.

II.

По облогах, по заметах
Ходить буря снігова;
Грає, крутиться в банкетах
Дика сила степова.

Перельотом, перебігом
Віє степом буровій; —
Там під снігом, там під снігом
Зникли квіти давніх мрій.

ГР. ЧУПРИНКА.

ГІСТЕРІЯ.

Новеля.

Рухом превеликої втоми стиснув чоло і застиг на хвилину.

Фарби йому з під пензля розлазились по полотні в дивні якісь химерні смуги.

Звідкись пробивався сніп білих промінів. Анемічне і хворе, як в останній стадії сухотів, сояшне промінне. І цілком не було сояшне, а мов би від електричної лампи кинутий крізь фіолетову вітрину рефлекс.

Звідки у нього взялися ті промінні?

Коринтська колюмна обвита пів-зівялим листем винограду.

Червоне, мов би зварене морозом, умираюче в тій хворій смузі проміннів.

Затуманена далека перспектива рівнин, розтягнутих в пустинну даль.

Під колюмною дві постаті сковані з собою обіймом. В тяжкій навислій тіні утонув капітель колюмни і лиця постатів, тільки контури двох сплетених розпачно тіл зарисовані виразно. І над усім це світло білих проміннів.

Відкинув пензель і так з головою в долонях обезрухомів.

Не вдалась йому ця картина. Почував це, хоч не знав, що саме її бракує.

Колись в осіннє полудне в Коринті замріяв про такий образ. Вигнала його тоді в тамті краї якась несвідома себе розпачна туга.

Удруге не переживе вже цього настрою.

Коли б пустині землі сягали по-за місяць і сонце, був би тоді їхав без кінця, без пристанків. Все лишне було йому цілком байдуже, — одна страшна жадова далекости.

Тоді в Коринті зустрів цю дивну жінку та прожив там літо і осінь.

Була це любов чи ілюзія, чи лиш настрої?

Але у всьому цьому було щось елегантного, — щось, що мають у собі всі досконально чудові фрагменти — власне цей обірваний початок і кінець. Згук, котрий не знаходить октави нігде і ніколи.

Яку тая жінчина з матовим лицем і темними очима, мала у собі предивну гармонію.

Усе в ній було мелодією і ритмом.

І нігде не зустрічав вже пізніш такої ніжності і ліричної тиші чуття. В осіннє полудне, тоді в обіймі замріяв про цю картину.

Кінець фрагменту...

Схопивсь нагло і заходив нервово по кімнаті. Зовсім не така вийшла картина. От, хоч би це світло?.. наче якесь пролите через крипту костьола, — мертво, застигле в холоді цієї крипти.

Поправді це було років тому чотири, ще перед академією художеств.

Виблякло в пам'яті. Почув нагло тупий біль десь в грудях чи в мозкові. Мріяв стільки літ про ту картину. Умисне не починав раніш доки не набуде всієї техніки пензля, щоб віддати доскональну цілість, що виносить у собі.

Не знає вже навіть сьогодні чому так викохав цей образ, — вклав у нього половину душі, — ні, себе всього.

І от на шталюзі перед ним щось цілком не те, наполовину лиш схоже на мрію.

Вчув, що цей образ нічого спільного не має з тамтим і для нього особисто не посіда ніякої вартости, — міг би його навіть продати, проти своєї звички.

Ніколи ще не продавав своїх праць — вважав це за річ високо неетичну. Шматок своєї душі змінити на рублі... Перший раз промайнула йому ця думка.

Пристав перед шталюгою. Так, так... вся ця історія злиняла в пам'яті.

Все лишилося в мені таке вже як це промінне, падаюче крізь пусту крипту моєї душі.

Нічого вже не лишилось з тамтого, нічогісенько.

Погляд його впав на малу рожеву коперту кинуту на столі. Взяв її недбало і витягнув листа.

— „Мій дорогий, коханий, Марку!

Квіти прегарні, але все ж тільки... квіти.

Їх запах наповняє мою душу чимось чудним... Хочу неодмінно бачить тебе, — прийди, прийди конче.

Чи ж так всеціло захопив тебе цей образ?

Може маєш хвилиний романчик?.. признайся.

Чекатиму тебе сьогодні, — коли не прийдеш то... Але гадаю, що прийдеш, мусиш прийти. Ганка“.

Мій дорогий, коханий, Марку. Вдало йому це все якесь тривіальне трохи. По одержанні листа послав їй цілий кіш свіжих квітів, але не пішов.

Не міг ніяким чином. Відписав, що не має часу, що творить і прохає вибачення. Ну, і не пішов.

Вже три тижні.

Кохаву однаково її, може навіть тепер ще більше... але людина часом мусить бути сама, — конче, навіть від найближчих втікти.

В дійсності якось занедбав Ганку останніми часами, але так був переповнений ідеєю своєї картини.

Носив, голубив її. Ет, одна марність!

Засунув листа у коперту і поклав собі за сорочку на груди. Знов заходив по кімнаті.

Зовсім инакше кохав тамту і цю. Такі дві великі різниці.

Якась неспокійна, химерна та його любов до Ганки. Аналізував все її з холодом хіміка, аналізував до варварства.

Так, це любов якась хвора і болюча. Шарпала його иноді як нарив вирослий на серці.

Кохав її дико якось, егоїстично, майже хижацьки.

Але кохав не менш тамтої.

Два лише ті кохання впали йому в життє, зовсім різні і далеко від себе.

Між ними сотні женщин, романів, настроїв, — але це все метені вітром листя в божевільнім танці, щезають без сліду.

Якийсь гістєричний шал життє.

Нагло застукано у двері.

Війшов Жоржик. Скулений, з поставленим коміром, в старому картузі. Лице дрібне і сіре морщив мов би його все вражало якесь світло.

— Що ж ти, малюєш? — спитав, кидаючись на ліжку з руками в кишенях.

— Кинув уже, — ет, бриндза!

— Давно це казавем.

Вліпив очі у стелю і філософично став посвистувать. Марка нагло взяла незборота жадоба винуритись перед цим малим зморщеним чоловіком.

Були товаришами по університеті і навіть трохи розумілись. Зрештою, Жоржик був в своєму роді оригінал і мав звичку до цинізму говорить правду. Ніколи не обідав і ніколи не був голодний, часом занедужував на мовчанне і тоді можна йому було говорити найбільш інтимні історії, — на все відповідав лагідними пів-сонними жестами, або притишеним свистом.

І мало це якийсь спеціальний дар успокоювать найбільш зденервованих людей.

— Слухай, Жоржик, мені сьогодні нестерпуче погано.

— Чого?

— Не знаю.

— У Ганки був?

— Ні, не можу, завтра піду.

Жоржик нагло сів на ліжку все держучи в кишенях руки і засвистів.

— Собача твоя любов до цієї жінчини.

— Не можу, зрозумій, що не можу, мушу бути сам.

— Не кохаєш її, признайся?

— Більш ніж думав, ніж хтівем, — нащо ти питаєш, Жоржик?.. Я її кохаю над силу.

— Мучиш її над силу.

— Я, Ганку, чим?

— Не почуваш сам цього?

— Ах, чим же я Ганку мучу?..

Жоржик встав з якимсь неясним жестом заклав за голову руки і зробив кілька нервових кроків. На його

дрібним, сірим обличчі з пародією бороди і вусів незрівняним контрастом були очі. Мудрі, великі, майже гебанову чорні і з цим спеціальним висловом який мають часом грузини. Вічно мінливі вогнем і меланхолією напереміну.

— Слухай, ти це сам відчуваєш аж надто гарно, аж надто. Нащо казати?

— Що?..

— Що це нікчемність, — вимагаєш від неї постійних уступків, охвір, а даєш взамін?.. Квіти. Ха, ха, ха! Ідіот найгіршої марки!

— Ах, дай спокій, дай спокій, — таких жінок як Ганка інакше не кохають.

— Гадаєш?..

— Знаю її прецінь.

— По-ми-ля-єш-ся може?

— Ні, Ганка надто пасівна натура і надто мене кохає — я цього певен.

— помиляєшся може?

Марка раптом шарпнуло щось, вхопив Жоржика обі-руч за плечі, вчепивсь в нього.

— Чому ти це кажеш, чому?

— Так, бо помиляєшся.

— Що до її любови для мене?

— Ні, що до неї взагалі... маєш цигарку?

Павза.

— Ганка не з тих, котрих кохають по-твоему, — вона надто логічна і, якою б сильною не була її любов для тебе, перемає її завше любов до життя. Це передовсім тип життєвий.

— ?

— Не схаменишся як нагло тобі щезне. Такий осел її нінащо не здасться.

— Жоржик, що ти верзеш?

Вчув, що піт обливає його всього, якась дрож пронизує все тіло.

— Волівбим щоб на тебе найшла твоя холера мовчання, не мучивбись так мене.

— Е, плюнь на це.

— — — — —

В хмарі диму утопив очі. Якесь превелике почуття з'огиди виповнило йому грудь. Так осточортіло це все.

Така затуманена, просичена димом атмосфера. Мов дим цигари розповзуються кругом життєві малости, баціли нікчемности людської.

Оплутують мозок, серце. Трують людину.

Така безмежна марність. І ще в додатку самоневдоволення. Все разом колотиться у щось неможливе. Один задавлюючий дим.

— Фу, нема чим дихать! Тікати кудись треба геть, на якісь чисті простори. Ганку взять з собою і тікати. Мати її біля себе завше і скрізь, на березі якихось озер, на сосяшних прилуках, десь... тільки він і... Ганка... Ах, треба роздобути грошей і тікати! Завтра, сьогодні, зараз!

Так дим цей нагло став його душити. Неможливо лишатись тут далі.

— Треба десь взяти грошей, — на південь їхати, в гористий край, над море. Приміром у Коринт. Ах, улюблене місто!

Нагло жахнувся.

— З Ганкою у Коринт? з Ганкою?.. Ні, ні, де-небудь тільки не у Коринт. Тікати!

А дим цигарки все більш, все густішою хмарою обвива його чоло, очі тьмарить, тохмачеться в горло.

— Слухай, то ж це чудова картина.

— Га?..

— Ця твоя картина геллійсько-декаденська.

— — — — —
Марко прокинувся з півсоння.

Голос Жоржиків вдав йому дивно м'яким і мов пливучим з простору. Не зрозумів навіть про що він каже і до кого.

Кімната виповнилась лагідно-золотистим світлом і стало в ній дивно, дивно.

Перед шталюгою стояв Жоржик. Лагідно, ритмічно колихався і було в ньому щось із сонного птаха. Вся його мізерна постать майже зовсім стушувалася в півсмеркові тільки вогонь очей набрав подвійної сили.

— Ах, не гадаєм, що ти такий великий артист.

— Га, га, га... Ти, Жоржик, умисне прийшов сьогодні глузувати з мене?

— Знаєш, таке світло часом в горах буває — у спеціальну погоду таке фіолетово-біле... Ах, які колосальні барви! Якась примха фарб та ліній, — просто надзвичайне!

— Жоржик, дай спокій, нудний часом буваєш неможливо.

Гіркість вчув у горлі та губах, — хтів зірватись і викинути Жоржика за двері. Ніколи ще не дратував його так. Але Жоржик нагло з сонним супокоем і майже безшесно сів, руки спустив між коліна, повісив голову на груди і тихо заговорив.

— Знаєш, у тій картині єсть щось гістєричного. Властиво ти гістєрик, вліпив там себе всього.

— Можливо.

— Але це річ чудова, бо в ній єсть живий біль. Зовсім ще не застиглий, червоний біль.

— А?..

— Ти не міг його заховати ні у тині цієї, ні в пилі світла, ані робленим супокоем, бо він є. Скрізь, в кожній лінії, в кожній краплині фарби, — я на цьому знаюсь.

— Ти, Жоржик?

Маркові нагло згадалось, що цей спокійний, зрівноважений чоловік з півгрузинською кровю, завше посвистуючий прецінь два рази стрілявся.

Такий протест проти життя два рази — мусить на болю знатись.

Жоржик піднявсь і став застягати пальто.

— Ну, і щож ти порішив зробити з тією картиною, продашиш?

— Не знаю, байдужа мені.

— Коли б ти хтів, мігбись за ню добре взяти, за це заплатять.

— Однаково мені.

Жоржик пішов до дверей, але в пів дороги спинився.

— Знаєш, ходім краще у натовп, — часом людині натовп потрібен.

— Ах, так, правду кажеш, у натовп, — ходімо!

— — — — —
Йшли без мети, майже без мислі, нічого не говорячи з собою. Осипане з каштанів листе тихо шелестіло на тротуарі і повітря виповнилось фіолетовим світлом. Марка нагло огорнула розпачна зануда.

Упав би, головою об камінь бив би аби лиш убити це почуття.

Нехай би юрба йшла по ньому, топтала, лежав би байдужий. Холодив би собою холод асфальту і не почував би нічого над холод. Втеряв якомсь владу над ногами і йшов як п'яний, тручаючи прохожих.

Подумав, що в такому стані не зумів би навіть трахнути собі в лоб — не тому, що до самогубства не доріс, а просто не хватило б йому енергії потягнути за цінгель револьвера.

Хоч би це був найменший молекул волі, не міг би.

— Слухай, Жоржик, пусти мені в лоб пулю, зробиш найкращу річ в світі.

Не знав коли і нащо сказав, але вийшло це дитячощире, майже наївне.

— Можеш ту приємність зробити собі сам.

— Коли, бачиш, не можу.

— Чом?

— Так, не можу.

— Е, гістерик з тебе.

— — — — —
Не помітили, коли увійшли в ресторан.

Була це, властиво, така діра з білярдами, з буфетом, — одна з гірших, але як завше, не відомо чому, збирались тут на пиво і балачку талани і таланчики міста.

Уподобали її може тому власне, що була дірою. Злазились тут що вечора майже і кожен по своєму віддававсь настроєві.

Жоржик зразу сів у куток не роздягаючись, кашкет насунув на очі підкреслюючи тим свою неприсутню присутність.

Марка привітало кілька приятних голосів.

Блідий, з довгим волоссям адвокат Грінштейн придержав його долоню.

— Знаєте, Свентицький приїхав, єсть тут, той з Кракова, критик.

— Ах, знаю!.. це гаразд.

— А ви як, малюєте? Давно не зустрічаємо вас.

— Ет, погано якось.

— Ну... плюньте на це.

Грінштейн потягнув його до столика і сів побіч.

— Бачивем колись ваші етюди на виставці, ви маєте величезний талан.

— Ех, переставем в це вірить.

— Та перестаньте краще порпатись в песимізмові—кажу вам, це дідька варте.

— Га, га!..

— Чувем, що робите зараз над чимсь більшим, якже йде?

— Погано.

— Знов песимізм?

— Справді не йде, а ви?

— Друкую третій том поезій, обіцяють цього тижня випустить.

— Багато нового?

— Мало, мало... все майже друковано по часописах. Знаєте, якось останнього часу не можу нічого дати із себе.

— Ба, смієтесь з мого песимізму.

Замовкли обидва.

В протилежнім кутку зали хтось голосно сміявся розв'язним, некультурним сміхом. Марка вражало це чимсь пронизуючим до глибини. Згадалось йому як колись реготів так п'яний хуліган розбиваючий вікна крамниць підчас погрому. І цей його брутальний, цинічний сміх в одно зливавсь з брязкотом битого скла.

На сам спомин цього вдало йому, що така тріска скляна поре йому десь по нервах.

Вчув нагло, що хтось наблизивсь з-заду і поклав йому на плечі руки.

Здрігнувся.

— Ах, добродій Свентицький! вельми, вельми тішусь.
Потиснули собі міцно руки.

— Познавем вас зразу, може інтуїцією симпатії. Як же ви?
Свентицький присівсь до стола і заговорив з такою
мягкою сердечністю. Мав у лиці щось дивно принадного,
сухі виразні риси, високе чоло і очі сірі, котрі дивились
розумним спокоем на все кругом. Волоссе носив довге і
сиву довгу бороду.

— Я властиво тут проїздом, так на два дні, — хтівем
побачитись з вами, тому зайшовем сюди з Грінштейном.
Як же ви?

В Маркові на це питання шарпнулось щось, що не
має слів, тільки пробиває одною искрою мозок і серце.

Не сказав нічого. Грінштейн засміявсь своїм носовим
сміхом.

— Намалював мабуть нову картину, ну і не радий їй.

— Дрібниця, художник рідко буває рад із себе.

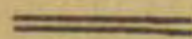
— Я ніколи, чи може це назвете вищим артизмом? —
засміявся іронично Марко.

— Хто зна, може і так.

— Ні, ні добродію! щось таке єсть в нас. Чорт зна що, —
якась хвороба... В вас, в ньому, в мені. Як ви це назвете,
але знаєте, це страшне. Коли тут, у тобі виповниться океан
натхнення, розумієте?... цілий океан натхнення. Грудь роз-
носить, ти як сам Бог, світ мігбись сотворити, а не можеш,
не в силі зробити одного мазка пензлем. Чуда, що в тобі
зродилось не можеш віддати. Маєш його цілого. Доскональну
творчу візію, а неміч в тобі така, що не здвигнеш руки.
І це страшне, страшне. Або от, Грінштейн, нерв з нерву,
кожним фібром артист. Дав такі шедеври поезії. Тільки два
томи... і більш не дасть нічого. Вже виписавсь. Упевнюю
вас, що більш нічого не дасть. Чим ви це назвете?

(Далі буде).

Галина Журба.

ДІВЧИНІ.

Мене на час скували ніжні пута
 Червоних уст твоїх...
 Порвати їх, тебе навик забути
 Немає сил моїх!..
 Коли в очей безодню подивлюся —
 Горить в душі екстаз
 І тут же морем смутку розіллюся...
 Коли б останній раз!
 Чому на них не можу не дивитись,
 Забути окрис рук,
 Або в підоймі забуття напитись
 Отих солодких мук?!
 Чого в твоїй присутності страждаю,
 Клену здібання час,
 А за-очи молюсь тобі, гадаю —
 Чи буде щастя в нас?!..
 Невже ж не розібю я ніжне путо
 Принадних чар твоїх?!
 Так що ж... цілуй мене, цілуй отруто —
 Вже досить мук моїх!..

Ол. Неприцький-Грановський.

—
* * *

Дивлюсь круг себе, і не знаю,
 Чого тут опинився я...
 Як бідна квітка в темнім гаю,
 Так ти в житті, душе моя.
 До ночі темної од рана
 Тепла та сонечка ти ждеш...
 Неначе квітка та незнана,
 І ти самотно відцвітеш...
 А між людей ще гірше буде,
 Бо де хоча маленьку путь
 Протопчуть ті жорстокі люде,
 Там більше квіти не цвітуть!

Ф. Петруненко.

ТУННЕЛІ.

Новели.

Трое їх пройшло вокзалом. Всі трое високі, ставні, сильні. Пройшли широкою, певною ходою, величньою, як горді звірі-царі, зашиті в хутра по самі очі.

Весь люд сіренький назирці їм оглядався і проводив поглядами побожними, і здивованими та ласкавими. Думали — і бувають же такі на світі люде гарні!.. Про те і ми собі — так само люде!.. — і пишались і надовго півусмішка приємна залишалась десь у закуточках обличчів буденних.

Урочистий льокай вніс за ними в купе три пакунки. Обізвавсь до старшого ввічливо:

— Шофер питає, коли пан звелять виїхати на станцію?

Звільна одказав чоловік і зиркнув нишком на жінку з братом, що стояли в коридорі край вікна. На знак згоди схилила вона голову, додавши байдужо — „певна річ“. Ввійшла спокійно й гордо в купе й сіла проти чоловіка.

І, не одриваючи гарячого погляду од пишної постати її, мовчки ступив був за нею, як зачарований, той другий, і згадав щось, повернувся; знов край вікна став.

Як вірний пес на сторожі став слуга коло свого пана й пильнував кожного руху, проворно зкинувши з його хутро; той знов ласкаво-недбало кинув йому:

— Здається, більше нічого, Michel...

— Хіба те, — призирливо озвалась жінка, — що час вже увільнити нас од його особи...

Злістно загорілись в слуги очі на мить...

— Я ніяк не потраплю догодить пані, — покірливо мовив і, ніби бажаючи заслужити на ласку її панську, кинувся прибірать коло неї пакунки; тоді показав на місце тому, що все стояв край вікна, й виправдуючись, улесливо додав: — Я й не туди-то, може, пан Serge, хотіли б сісти тут...

І перевів гострий погляд на жінку — мов жаром обсипало її; і вмить, як дві стріли гострі зчепились погляди пана й слуги, загнались в серця їхні глибоко, за живе зачепили й злякано розскочились миттю.

— Ви дозволяєте йому занадто... — ледве вимовила крізь зуби жінка, гнівно блискаючи очима.

Поквапився чоловік:

— Ви більше не потрібні, Michel — турботно мовив, одвертаючись в бік.

І поквапився вийти слуга, турботно вклонившись. Жінка хотіла щось докорити, та передумала. Саме рушила машина й понеслась вперед як птах дужий.

Чоловік взявся до книги. А пан Serge все стояв край вікна непорушно і тільки часами, скорившись владним очам, чорним, суворим, силоміць одривав од них погляд покірний і втопляв його, невидючий майже в просторінь на-осліп. І насилу втримував, силкуючись розважити прекрасним пейзажем гірським, що пропливав повз вікно. Але надаремне — ненадовго...

Чоловік байдужо-швидко водив очима по рядках, дивно часто сторінки перегортаючи. Згодом, не одриваючи очей од книги, холодно-ласкаво звернувся до брата:

— Чом ти не сядеш, Serge? І не обридне тобі стояти...

І далі перегортав листки.

Раптово Serge з силою обернувся спиною до купе і мовчки припав чолом до скла та руками міцно вхопився за ремінні петлі. Мов заприсягнувсь не оглядатись. Високою постатю геть вікно заступив...

Мякко стукотіли колеса під ногами... Сірів за вікном холодний день... Ніхто не приходив, ніхто ніде не озивавсь. Морочило голову од тих гір, хатинок, та річок, та гаїв з прогалинами, що крутились плавко і ніби знов навертались ті самі, і знов, і знов пливли невпинно повз вікно. Втомлені очі заплющувались самі.

Поволі звелась жінка, ліниво-граціозно схилилась понад пакунками, заходилась чогось коло їх. Обернулась назад і, загнувши голову, глянула на верхню полицю, руки

вгору зняла, поправляючи коси... Тихенько-подражливо, таємничо посвистував невидимий шовк її вбрання.

Завміраючи, утримуючи подих, сидів чоловік і умисне-голосно сторінки листав. Схиливши голову, чекав-очікував тремтінно, чи обізветься до його. Напружено дивився в книгу, не бачучи її; не чув, як стугоніла машина, тільки в скронях раз за разом вибухали удар по ударі...

— Robert, будь ласка, пробери мені місце, я хочу часинку полежать...

Нахилилась до його й руки на плече поклала; і той голос її так його м'яко торкнув наче хвилею теплою-теплою в обличчя плеснуло. Охоче він звівся і став поруч жінки; несподівано розпросталась вона всім тілом, тим тихим котячим рухом, навспинячки ставши, і, всміхнувшись ніяково, ніби вибачення прохаючи, помалу вимовила:

— Я не виспалась сьогодні, Robert...

І немов заточилась трохи гнучким і пишним і високим станом. Сильною рукою владно й зграбно підтримав її чоловік; і очі її огневі й оксамитні зблизька-зблизька сяйнули, зачервоніли дитячі уста... Мить пролетіла искрами палючими по його тілі, в серці пожежою зайнялась, блискавкою червоною в очах йому майнула.

Поволі випустив її з рук.

— Тобі таки треба спочити трохи, — мовив стримано й привітно й поміг їй лягти.

Обгорнув щільно пледом, ясик зручніше підклав і вийшов, не оглядаючись.

Вона незабаром заснула.

Бігла машина все далі тай далі, невтомно. Почало ніби смеркати. Ближче тай ближче підступали до вікон гори наче крадькома, наче змовились задушити собою оту рухливу цяцьку з людьми. І чимось фатальним віяло під їх невпинним приступом погрозливым, байдужим, неминучим...

Брати стояли коло різних вікон. Serge закам'янів, як статуя, як неживий, здавалось, навіть очима не кліпав; але надприродньо блищали ті очі ясні, румянці з обличчя пашили, й виказували на тремтіння серця тяжке, на думи

пекучі, повабні, таємничі, невідступні... І моторошно було дивитись на його, на заховану боротьбу завзяту, в якій, з останніх сил вибиваючись, переможений уже, хотів він ще бути переможцем. Здавалось, дзвони якісь тихіші й голосніші йшли од його і завмірали, і знов бреніли; тихше й голоснійше... і зрушували довкола повітря. І коли доносило їх до чоловіка, тоді трівожно й боязко дослухався він і нишком позирав на брата, чатуючи... І тоді вгадував думки його... його думку єдину, читав її як по-писаному... і зненависть тоді мигтіла в погляді його в суміш з призирством і глумом...

Турботність, тривога, жах глушили всі шелести зовнішні. Тиша, здавалось, нависла, і в тиші тій лише болі людські й сміхи, й змагання напружено підкрадались, і ховались, і як птахи знесилені крилами бились. Невидимі, але втілені, живі, теплі, близькі; маячили й торкались обличчів людських і одно з одним збігались, штовхались одно об одне...

Свист різкий і жалісний обізвався. Немов на гвалт хто скричав, лементуючи; кидаючись у прирву... Ніч вродилася раптом. Неосяжне щось геть заступило всі вікна. Загуготіла машина гучніш. Туннелі почались... Один по одному з розкритими пащами стояли, ніби виглядали, коли б як найбільший кусень поглинути...

Мимохить одхилився чоловік од вікна чорного в чорну просторінь і, широко очі розкривши, вдивлявся, вдивлявся перед себе що сили, несвідомо. Сльозами очі заходились, темрява зливою лилася, дух забивало...

Аж ось засіріли вікна; з полехшенням чоловік озирнувся — і захолов: Serge'a не було край вікна... Без тямки кивувся він був до купе, та засоромився й поріг переступив спокійно й тихесенько сів у самісінький куток. Ясно було вже, але він боявся ворухнутись, ніяково до смерти було глянути перед себе. Вхопився нервово за книжку, як за останній рятунок. І знов вдивлявся в неї очима, а чуття гостре мимо волі його вбачало саму жінку та Serge'a...

Вона лежала так, як і покинув її. Спала, здавалось. Та не вільний був той сон. Вимушено, умисне дихала чутно.

Наукова бібліотека
Національного університету
«Києво-Могилянська
академія»

320448

Serge коло ніг її сидів. Голову рукою підпер, очі в землю втопив. Тонка усмішка невтриманна грала й переливалась під вусами. Мрійлива поза умисна, була повна руху... Чоловік прижмурих очі й притулювся до стінки головою, збираючи роз'ятрені думки, силкуючись опанувати ними...

Глухо гуготіла машина. За вікнами сіріло. Здавалось, то в голові гуде, здавалось, вічність лине сіра й коливається на ході. Свідомість одлітала геть...

Свист болісний знов як бичем ляснув... Знов — ніч раптова... Мить, друга — ще... Безконечність... Тихі згуки покривають гуготіння машини, стрілами огневими впливаються у вуха. Ледве чутне шамотіння шовку, приглушений шепіт. Обома руками здушив чоловік свою голову. „Боже-волю“ майнула думка. Коли спасенне світло знов, привітне, глянуло в вікно — блискавкою кинувся погляд його вперед і заховався миттю під віями засоромлений.

Жінка ворухнулася і повернулася обличчям до його. Ніжна усмішка ніякова засяла на устах червоних дитячих.

— Я таки задрімала, Robert, — м'яко обізвалась.

І немов полуда з очей йому впала. Серце широко розкрилось і любо й тепло затріпотіло до неї. Не знав, що сказати.

— Туннелі вже почались, Marie, — мовив привітно, сяйнувши очима на жінку, і замиловані погляди їхні на мить злились, цілуючи один одного...

Прихильно глянув тоді на брата, що сидів так само схиливши голову на руку:

— Marie, там десь Michel напакував тобі закуску; може б ми підживились трохи? Мабуть, Serge, так само голодний, еге ж?

Serge звів на його очі нетямущі й прикував до жінки.

— Так. Я — голодний, — одповів важко натиснувши на кожне слово.

Зщулилась жінка під тим поглядом і, щільно в плед загорнувшись, неохоче одмовила:

— Нехай-но скінчатся туннелі, а то саме розпочнем...

Свист перебив її.

Темрява одразу наповнила купе... Знов загуділо... І знов дух одчаю й божевілля потисся з усіх кутків... Знов тихе-тихе шамотіння шовку і знов приглушений шепіт... Задуха. Морок. Жах. Як обухом ударило — поцілунок зачувся ясно. Кинутись на їх хотів чоловік. Та світло, лукаве, закивало у вікнах. Мигнула постать Serge'a й застигла в тій самій позі зігнутий. Жінка спокійно-ліниво спустила з канапки ноги до долу. Обсмикнула сукню. І знов з своєю ніжною усмішкою звернулась до чоловіка:

— Я де-що приготую тим часом, Robert, будь ласка, подай мій несесер.

І простягнула до його білу як квітка руку. Покірний голосу її, збентежений, услужив їй. Не свідомий був дійсності далі.

— Чи ще багато туннелів зосталось? — спитала, схиляючись над несесером.

Serge одказав їй:

— Один. Але найдовший.

І знов слова його впали як важкі дзвони з дзвіниці...

— Ну, то почекаємо, — ніяково одказала, ховаючись в плед по самі очі, — правда, Robert?

— Як хочеш, — тихо мовив чоловік. — Душно тут — додав і, не маючи сили далі зоставатись в гурті, непевною ходою вийшов в корідор і ходив там вздовж всього вагону.

Свист, надірваний і гострий, як крик передсмертний, застав його в найдальшому кутку. Під вагою темряви зупинився він, зігнувшись, і вагався чи вертатись до жінки і знов піддаватись незрозумілій спокусі страшній, омані пекучій, чи перестоять тут...

Щось могутнє, необорнє штовхнуло і навпомацки пішов. Де далі все більше квапився, задихаючись од тривоги, розуму позбувшись... Ось поріг... Став. Тиша. Полехшало зразу... От жагучі поцілунки один по одному посипались безліч, нестямно, голосно.

Жовті плями пішли йому в очах. Помалу переступив поріг і тихесенько посунувся вперед.

— Serge, Serge, божевільний, покинь, — шептала безглуздо жінка і слова поцілунками переривались...

Він був близесенько й чуттям гострим бачив в темряві ті дві постаті, що одна до одної щільно припали; палом пашило од їх, подихи їхні гарячі обвівали його...

— Пустити, пустити, — безсило лепетала жінка і заклик любашний бренив в словах тих.

— Або ти будеш моєю, або я не житиму, — ледве вимовив крізь зуби Serge.

Задихаючись, простягнув чоловік тремтючі пальці навманя. Ось її коса, ось... Так от чого вона ховалась в пледі розхристані гарячі як полум'я груди, — ось і його голова тут, ось права скроня...

— Це ти, Serge? — питає непевно вона, — покинь, почекай, згодом...

Аж застогнала в його обіймах...

Стріл глухий вдарився в стіни купе, в скло, стукнуло об підлогу металом... Serge важко здригнувся.

— Кінець! — страшним шептом шепнув і звільна впав коло її ніг.

Темрява чорніша зробилась...

Це був найдовший туннель.

Гордій Юрич.

ПРОГНОЗ.

Блискучою кометою
Я путь твою перелечу
І тугою безмежною
Безгрішну душу засмучу.

За обрієм погасну я,
Погасну в синій далині
І мрією прекрасною
Знов оживу в твоїм пів-сні.

Любить мене не зможеш ти.
Такою будеш, як була.
Лиш серденько стрівожене
Прониже гострая стріла.

Лиш думонька пекучая
Лишиться в темній глибині:
— Комета та блискучая
Вже не осяє путь мені.

Таємною оmanoю
Я путь твою перелечу
І мрією туманною
Навіки душу засмічу.

Я. Мамонтов.

ЛИСТКИ З ЛІСУ¹⁾.

IV.

Завірюха розходилась надворі, як вовк у кошарі.

Просто жахно сидіти в хаті: стіни двигтять од ударів снігових крил, по-за причілком б'ється вітер і так свистить пронизувато, що в ухах коле.

А тополі підняли крик. От собі кричать як перед смертю: трівожно, злякано, наче їм хто горла понадрізував, або вони падають в прірву. Одна тополя перестане, друга почне, а то і всі разом... Гілки торохтять намерзлими гілочками, дзвенять. Наче шкло сипеться з розбитої шибки. Сидіти в хаті мовчки, коли й миші не шарудять, було страшно. Здається от-от вітер підважить стріху, стрибне по-розбишацькому на горіще, проломить стелю і сплигне мені на голову, погасить лампу... Що тоді робити?.. Аж мороз по-за спиною пішов...

Слухаю: щось шкрябає в вікно. Прислухаюсь — пошкряботить і змовкне. А потім зненацька гукне в димарь і чорний звук блисне гострими очима з дверець грубки. Я причинив дверці.

Трохи згодом — чую — свистить в кватирку причілкового вікна. Зиркнув: біла волохата лапа на шклі. Морда з рідкими зубами заглядає в другу шибку... Я удав, що не бачу, а читаю. Дивлюсь, а літери стрибають по книжці. Вчулось, наче прицілюється в спину. Тікати нікуди було. Прищуливсь я, напружив спину і заляк... Нічого. Я випроставсь. І так кілька разів. Справді, отак може-ж вийти з лісу, натрапити на огник, а потім закортить висадити мене з хати! А в спині, куди прицілюється, холодить і наче коле...

Не чути було дзвону з недалекого села, а він-же дзвонить цілу ніч в завірюху...

Погасити лампу, щоб не видно було, де я сидю? Але що я робитиму в темноті? Я-ж не засну, хоч око виколи,

¹⁾ Див. „Укр. Хата“, 1912 р., №№ 9—10, 11—12.

в таку добу. І взяти в руки зброю, не ставати проти вікна, а тільки проти стіни, і рубати голову, коли тільки вона всунеться по шию? Але й це було безумство: поки рубатиму біля одного вікна, лізтеме в друге, третє, четверте. І хтось таки влізе, плигне з вікна до долу і ошарашить мене по голові так, що...

Сиди отак безпомічно проти розбурханої стихії. Викрешеться в її рухові зла воля і мусить знайти жертву. І впаде той, кого далі видно. А всі інші так мізерно сплять в норах, що їх брать навіть жертвами ніхто не схоче.

Значать, треба погасити лампу. Щоб не прорізувався огонь стрілою кріз розтанцьований сніг.

Погасив. У хаті стало як в льоху.

По-над стіною свистить, у вікна стукає, тополі кричать, як недорізани.

Коли вже судилось загинути, то щоб не в хаті, а то гидко буде, коли прийдуть на похорон і труситимуть навіть білизну.

Вдягаюсь, беру палку в руки і виходю.

О-го-го! Двері ледво одсунув — намело.

Нічого не видно... Крутить, стрибає, в'ється сніг, гойдається вітер. Темно. А ліс як шумить! Тягне якусь страшну, густу ноту, як сірена на морі. Уявіть — мільйони сірен і кілька мільйонів усяких свистків. Потім якийсь шелест. Як з тисячі тисяч мішків зерно сипеться.

По обличчю почало бити мокрим, холодно-колючим снігом.

Я пірнув у ліс.

Пішов навпростець, по-між кущами. Бруслина вже майже засипана, жостір так собі метляється, ліщина лягає за вередливим вітром. Ступаю, а сніг вище коліна. Крутиться вітер по-між деревами, піднімає стіною сніг і, як бугай ворота, носить, кидаючи, куди прийдеться. В корі позабивані всі щілини снігом.

Сосни височезні і дуби стоять вже розділені вітром. Він наповнив усю просторінь між ними і обвіває холодом. Гляну у-гору: гнуться темні стовбури і б'ються головами один об одного. Протестуючи кричить кожна гілка, кожна

хвоинка. І чого розходився вітер, і чому нема йому вгаву, і що то за сніг набрався, що так б'є по обличчі? Боже мій, та то-ж стояти не можна! Тут і так вимерзла душа в тілі, останні крихти живої сили залякли, а він нагинає, крутить так, що кожна кліточка, наповнена мерзлою кригою, бгається, ламається. Все в середині зрушено, все знівечено... Обламуються гілки і віти — зробились такі крихкі, що торкни, а воно все летить додолу...

У лісі, як передвічному хаосі зробив вітер...

Ледви виймаю ноги з снігу. Вище колін уже. Одежа в снігу, мокріє од мого тепла і гидко торкається тіла. За комір вже разів зо-два сипнуло і ростало.

По-між деревом иноді замаячить якась потвора: зіпнеться на задні лапи, роззявить вершу і, потрясаючи кудлатою головою, прямує кудись, а тут вітер назустріч стане стіною, обкрутить великим рядном і повалить додолу — ні великі зуби а-ні дужі лапи нічого не вдіють. Така війна йде в лісі, а я ще держуся. Дерева падають, зломлені, якось так, що мене не чіпляють, потвори ніяк не долізуть в снігу і падають головою в замети, набираючи снігу повен рот, і не встигнуть трохи поборсатись, як вітер їх поховає і загуде страшною панахидою.

Чую, що сили падають. Чоботи зашкарубли і давлять мої заляклі ноги. Коліна тремтять і от-от підломляться. На спині чути иноді холодний піт. Борода і вуси понялися кригою і висять важко, наче крига смикає по волосині. Брови намерзли і звисають над-очима. Вії ледві підносяться і холодять намерзлимими волосинками в очі. Сніг все валить і валить. Та це-ж можна втонути в морі снігу! Ревище страшне йде лісом... Коліна можуть зненацька підогнутись, впадеш, сніг зрадіє і стрибне на тебе, танцюватиме по тобі, аж поки вдавить ще глибше і розчавить на твердій землі. Розляжеться товстим шаром, затулить рот, припре дихання і задушить... Чи гукати на поміч? Я думаю, що це зовсім дарма. Ну, хто таки трапиться, щоб піти рятувати? Хто йшов лісом — вже мабуть похований.

І зазирнула в-вічі страшна сила, що оберігає ліс: йди, чоловіче, відкіль прийшов, щоб не скиглив, усвідомлюючи своє становище...

Я почав тікати, гонений переляком... Довго бився з снігом. Він хапав мене за поли, за руки, за бороду, тягнув у глибінь лісу, обходив, забігав вперед, кидався з кулаками на груди, стукав так, що аж стугоніло в середині, або немилосердно бив по обличчі мерзлою, костяною рукою. Я був зляканий і не відчував образи, сорому. Знущається з безсилового, безкрилого.

Не ходи в ліс під заверюху, не ходи, коли боїшся... промовляв і бив.

А все таки ноги напружувались, я весь пручався з його обіймів і сунувся за інстинктом до дому.

— — — — —
Як добився до дому — не знаю. Згадую освітлені кімнати, гомін, рипання дверей. І музику, що розливалася скрізь, як срібна вода. Загремить на басах, переллється вище, покотиться по склі і спиниться, а потім знову: виходять звуки, простягаються і руками ловлять один одного, потроху обвиваються, втягуються один одному в душу, наче їх обопільно всмоктує велика сила. З'єднаються в чудовій зграйности, затремтять солодко і розпливуться в насолоді, зникнуть один в одному. Летять двійками, кружляють, зхоплюються болючо-солодко руками і святочно потім летять колом. Пара за парою, в білих убраннях.

Музика тягла мою душу до другої душі, на повне з'єднання, щоб родити нашу музику. Щоб звучала душа, всмоктуючись взаємно в другу душу. І прийшла вона якась висока, біла з трохи очервоненим нутром і врізалась в мої груди. Такий крик пішов з двох грудей... Щастя двох — найбільше. І понеслись як двоє білих крил, з'єднаних в одній душі. Відбились на якомусь полотнищі, як одна зоря в небі і в глибокій воді, стиснулись, як дві руки з одних грудей. І тонули глибоко в небі, блискаючи під промінем: то одно, то друге, або й обидва разом. Єдиність наша подвійна! Музика віковична, насолода остання і найбільша!.. Світить кругом, як двоє очей з однієї душі, як одні обійми двох закоханих...

Музика ще більш співала... Звуки ловили своїх друзів, парувались і потім мліла, мліла... вмираючи, знову визво-

лялись і падали з розгону в обійми, болючо-солодко пронизуючи себе наскрізь.

Чи було щось на світі опріч музики — не знаю. Чи були де люди, чи плакали, раділи, вмирили, родились, мучились горем розлуки і раділи щастем зустрічи, чи виглядала дівчина улюбленця, спершись на тин, і чи йшов він, співаючи за горою, до неї; чи йшли люде війною на себе, а чи братались... я нічого не знаю...

Мені грала музика...

— — — — —
Казали потім, що я був дуже хворий... Ха-ха-ха!..

V.

Ми святкуємо...

Вже з-ранку небо росплющило свої вії і зиркнуло... сонцем. Таке гарне це око. Крізь очі можна заглянути в душу людську і пережити в собі ціле море почувань. Наче крила вирости за плечима. А коли заглянеш в небесне око! Та-ж то глибоко так думка летить, як стріла вниз ується в блакить глибше, глибше, все глибше.

Можна навіть згодитись з істнуванням Бога за хмарами.

Влиснуло сонце і вся земля змінилася. Особливо зрадив ліс. То стояв собі понурій, маломовний, а іноді просто мовчазний, тільки потріплюючи іноді гілками, як птах, що трохи промерз. А тепер засвітився радістю і красою. Не міг вже ховати красу, як раніш. Та хіба легко ото не виявити себе, коли небо дивиться на тебе так тепло і щиро?

Найбільше зраділи сосни, аж зацвіли. Зеленіли своєю хвоєю, по котрій посідав сніг білими купками.

Білі купки цвіли водяними ліліями по-між зеленим лататтям. Повітря стало блакитне і розливалось по-між віттям, як велике озеро...

Так багато стало навколо блакитної води, зеленого латаття і білих лілій.

Що це собі ліс малює озеро? Згадав літо і ясне небо в воді і білі квітки? Боже мій, що твоє око діє! Хто б міг так прикрашувати землю своїми очима...

А озеро все більш розливається. Вода не лється, а росте з себе, без усякого руху. І повно її стало в лісі... Запахло літо, задзвеніло повітря, лілії п'ють проміні і блещать.

Зелене латаття колихається ледве-ледве.

І чому нема музики? Чому не потрясається земля радісними криками душі? До гурту! Зачиняйте — ось вже рояль сміється своїми переборами білими.

З новим роком!

Хоч кругом холод, але білість снігу така рухлива, що жар схоплюється в душі. З новим роком, розцвічені сосни, пишноволосі берези! Хоч тишина кругом велика, але така біла, що світить і звучить музикою.

З новим роком, мої спаровані вербички, і той шлях, по-над яким вона пішли так дружно. З новим роком, ліс величезний, що розплився зеленим лататтям по озері і квітне білими ліліями. З новим роком, широке біле снігове поле, що обнялось з небом і обступило колом по-над лісом, котрий точить блакитну воду і мерехтить як море фосфоричним світлом. З новим роком, вітрякові крила, що виглядають з-за обрію мов крильця метелика, який сидить на жертці. З новим роком, повзучі по обрію саночки, з сілуєтами чорної жвавої конинки і людини.

Рушаймо! По величезному озері по-між лататтям і ліліями на біле поле. Настроїмо вітрила, вдаримо крилами і попливемо. Наш корабель вже йде... Крізь шибки вікон рвуться звуки. Музика на похід затинає. Рояль сміється білими зубами, що ворущуться швидче очей.

Станьмо тут всі на веранді, а корабель хай пливе. Мигтять мимо очей ялинки розцвічені, тополі розцвічені, навіть лісова малина, жостір і ліщина цвітуть.

Стою на веранді, як корабельний капітан на своїм містку, з прапором в руці і сурмою коло уст...

Та-та-т-та, та-та-т-та! Ми попливемо.

Літо цвіте навколо.

А небо дивиться все пильніше, яскравіше, око ясніє і розпалюється.

Я заплющую очі...

М. С.

ЛІТЕРАТУРНА ХВИЛЯ.

(Погляд на літературу українську за р. 1912).

Коли дивитись на життя, як на вібрацію сил генетивних (воспроизводительних) і стихійних, то ніколи не можна говорити про занепад чи відродження його. В такому об'єктивному погляді на життя не може бути момента оцінки, яка є властивістю погляду суб'єктивного, належного окремій людині. І коли наше життя після р. 1905 кажуть „впало“, то це лише можуть казати ті, що суб'єктивно відчують в собі занепад моторної енергії, движущої сили і своїми очима бачуть занепад, а не що інше. Об'єктивно-ж... життя і не впало і не піднялось, а тільки йде.

Але такого чистого, усвідомленого об'єктивно погляду ніхто з людей не має, бо погляд може бути тільки суб'єктивний, яко належний одній людині з'окрема (навіть і тоді, коли однаковий погляд мають кілька людей) і так званий „об'єктивний погляд“ вже в суті річі є суб'єктивний, бо належить комусь. Через те всяке з'явище, що трактується кимсь, трактується суб'єктивно, цеб-то має таку чи іншу оцінку, з якою зв'язано поняття вартости.

Очевидно, що з такого пункту дивляться і на літературу, що сама виявляє найбільший суб'єктивизм людський. І коли тут прикладаються всякі оцінки, то вони не мають ніякісінького об'єктивного значіння і ваги, особливо тоді, коли люде починають шукати його. Суб'єктивизм, як вияв індивідуальности, має сам в собі велику наглядну цінність, вказуючи на розмах життя окремих людей, на диференціацію громадського думання і стремлінь. І чим більше тут суб'єктивизму, тим більше різноманітности, в котрій саме і знаходиться оригінальність, цеб то основна прикмета творчости; чим більше суб'єктивизму, тим більше стремлінь, бажань, руху, більше енергії, а це вказує на інтензивність воління, бажання, цеб-то живих активних сил. Коли віє вітер в один бік, то й життя стає одноманіт-

ним, однобоким, в якому замирають движущі сили, даючи простір тільки якійсь одній. Коли нема протилежних, суперечних сил, то не може бути і розцвіту, боротьби, а через те — не буде й життя.

Підходячи з цим поглядом до української літератури, ми можемо з приємністю сконстатувати зріст протилежностей, котрі вражають нас так або инакше, не дають нам спокою і права байдужости, викликають рух душі. Нема тієї гнітущої одноманітності, яку ми вже на своєму віку бачили, як наслідство наших недалеких попередників. Одноманітність ця розбита новими течіями, що врзались бурхливо в її товщу і розіпхнули в різні боки, знищивши цим і її внутрішню відпорність. Ми знаємо, що то була за література!

Її принципом було говорити те саме завжди, а формою — писати так як другі. Не можна було сказати про щось инше, навіть про те саме, иншими словами. І з цього виник на наших очах цілий конфлікт, в якому знайдено було „винуватців“ і названо їх „модерністами“. Модерного (нового) у їх не було нічого — вони говорили те саме, що й старі, але иншими словами. Вони були такі-ж самі, коли не більші, — українські патріоти, такі-ж самі, але щиріші — народники, такі-ж самі але логічніші — колективисти-громадянци. Знадвірня ріжниця була тільки у формі висловів, але була ріжниця по суті: вони були більш поривчасті, дужчі в своєму запалі до роботи, завзятіші і сміливіші. Вони розширили поле українства політично-громадського, засіяли нові зерна на ниві літературній і доклали рук до зросту національної культури, прищеплюючи до українських дичків культурно-європейські щепи. І це був дійсно епохальний конфлікт: він показав, що закони еволюції неохитні, що українські поступовці старої марки — вороги нового, вороги змін, вороги розвитку. Що вони не могли піднятися на висоту зрозуміння цього закону і через те не могли побачити нового життя, не могли терпіти нових звуків. Вони доказали, що вони раби рутини, раби звички. І чим вони були лютіші супроти нової форми руху, тим новіші люде більш їх цурались, більш ненавиділи і презирали. Ці відносини поглиблювались в обох таборах і потроху розмежовували людей.

Розмежовування йшло на користь новим формам: в цей бік одходило все живіше і талановитіше, сконцентрувало біля себе увагу передової інтелігенції, розвинуло широку літературну діяльність і новими думками, новими стремліннями оплодотворило порожню ниву.

Десять років (1900—1910) праці показали куди простує наша літературна думка, на які позиції хоче ступити, а останні роки показали ще яскравіше де стали поступові люде з літератури, біля чого скупчила свої бажання літературна, жива і завзята, а головне — талановита більшість, і що вона дала нашому письменству.

Характеризуючи окремі течії в нашому письменстві і окремих представників цих течій, спинимось на давніх наших знайомих — українофилах.

Вони, як відомо, продовжують так звану „традицію“, инакше кажучи — рутину минулого століття. В національному смислі вони тримаються „старовини, й досі не знаючи, що український народ — нація. Їм здається, що він уламок руського народу¹⁾, який в своїй цілості може грітись і кублитись тільки в пір'ї двохголового орла²⁾; вони рішучо руками й ногами одбиваються від нових постулатів українства, а найбільш од так званого сепаратизму. Вони жахаються слова і не розуміють, що розвивати окрему од російської (московської) культури — це і є принаймні — емансипація, коли не сепаратизм, кажучи словами російських шовинистів. Головна їх мета — приготовляти з українців „сознательныхъ русскихъ гражданъ“, і вони-ж допомагаються національної української низчої школи для „лучшаго усвоєнія общерусскаго языка³⁾. Коли вони лизнули трохи нової української роботи, поглянувши пильніше на нові обрії і перспективи — то вжахнулись всього злочинства національного руху і почали скіглити:

„а чи не буде непоправимою помилкою здійснення тих бажань, які провадяться українською пресою: українізація школи, суда і инш.“⁴⁾.

¹⁾ М. Славинській, „Русская Молва“, 1913 г., № 13. („Рада“ № 14. 1913 р.),

²⁾ „Рада“, ч. 202, р. 1911, редакційна стаття.

³⁾ „Украинская Жизнь“, кн. 1, 1912 г., стаття *Старою Українця*.

⁴⁾ С. Р-ко „Лист до редакції“. „Сніп“, ч. 22, р. 1912.

Вони держуть вкраїнство в межах „для народнього добра“, по — народньому і т. п. „основ“. Це ж вони не знають інших тем, як окремі нещасливі випадки на селі, злидні і юмористика в стилі „або сатана в бочці“, регіт аж щелепи тріщать, або лайка в кілька етажів, починаючи обов'язково од „сто копанок тобі“. Це ж вони думають, що побут (та ще народний) — перший „символ віри“ всього мистецтва, а популярна література — основа національної культури; що-ж до тривожних запитів сучасної інтелігентської душі, що до повноти національного життя, поглиблення його русла, підвищення інтензивності його культурної творчості, то вони тепер вважають шкочливим навіть говорити про це¹⁾. То-ж їм не подобається все, що не похоже на сіру мишу „загально“ галушкового патріотизму; все, що живе, пульсує, рветься і любить Україну по-иншому. То-ж вони колись не подавали руки І. Франкові, обвинувачували М. Драгоманова за марнотратство, то-ж вони не розуміли Франкового „*nie Kocham Rusi*“, люблячи її сами як „дім, воли, корови“, і доводячи свою українофільську правовірність до оплювання і доносів на ревних українців, не оправдуючи „навіть найвищими мотивами“ нешаблонуву любов до України і боячись навіть натякнути ворогові-чужинцеві, що він ворог... Так, ці старі наші знайомі творять те-ж літературу. По часописах можна здібати їх оповідання і вірші, іноді „поезії в прозі“ (кажучи про поезію прозаїчно). Оповідається про дрібні окремі випадки або про „великі почування“ патріотичні, а коли ці твори „із психології“, то обов'язково на тему „як сумно проводить час учитель Іван Іванович, або учителька Докія Семеновна“. Це все нудний матеріал, не вартий уваги ні з якого погляду. Другий сорт цього матеріалу — проповіді на тему, особливо про „як треба любити меншого брата і боротись за правду“. Тут вже тенденція, груба тенденція домінує і про художність очевидно не може бути мови.

Слідуючий щабель вгору займає література, що те-ж стоїть під прапором народництва, але намагається його поглибити, наддати йому життєвий ґрунт і до певної міри викори-

¹⁾ М. Григорович „Рада“, ч. 127, р. 1912

стати здобутки новочасної думки. Намагається старий зміст влити в нові форми і пристосувати тип старого народника до сучасного життя. Ця література з художнього боку дуже невеликої вартости і може грати хіба роль популярної, без усяких надій прокладати шляхи чи знаходити „нові землі“. В ній почувся гомін про поворот назад, щоб знову перевірити свій розвиток і угрунтувати шлях. Джерелом цього з'явища стало почуття провини перед народом за якісь нездійснені обіцянки чи щоб-то. В цій лаві помітно нову фігуру Г. Васьківського, письменника з де-яким хистом розуміти психологію своїх людей і помічати характерні риси. Ніякого дару інтуїції у автора поки-що не помітно, бо домінуючу роль грають у його розумові конструкції, а не художнє відчування життя своїх героїв. Його збірка „До ґрунту“ не подає нічого нового, розробляючи старі, вже без вороття пройдені, ступні розвитку народника. Ґрунтовний імпульс життя його героя Юрка і його жінки — чуття провини перед народом за те, що народ живе бідно, а він в достатку. Це позиція „покутників“, які робили те, що вже давно було роблено: переїздили „на ґрунт“, займались сільським „показательним“ господарством і неминучими меліоративними роботами, в роді осушки болот; разом з тим займались „просвітою“ народа — читали книжечки, роздавали лікарства, впоряджали для школярів „Ялинку“ і т. п. Ця „орґанічна робота на селі“, „малі діла“ і т. п. вже були роблені і заявили себе зовсім не тим, що потрібне. Вихідний пункт — чуття провини — нікуди не годиться. Він стоїть в причиновім звязку з наслідком „стыдно быть хорошимъ“, чисто російської марки. Чому я винуватий, що я не так бідно живу, як сусіда? Тоді можна обвинувачувати розумного, що він розумніший од дурного, а талановитого, що він талановитіший од нездари. Хоч розум і талант — дари природи (?), а гроші, знання, становище — дари людські, але володіти ними можна без почуття провини перед тими, хто їх не має. В книзі д. Васьківського можна відчути критику того, що роблять його герої, але не відомо як розв'яжуть вони питання народництва (бо повість ще не скінчена). В усякому разі ті питання, що ворушить автор, — старі, вже вирішені в російській літературі і я не знаю, чому автор береться за них, бо-ж і у нас вони вже дійсний кредит згубили.

Про відносини інтелігента до народу, обовязки, служеніє трактує покійний О. Плющ в повісті „Мале в великім, велике в малому“, написаній хронологично перед творами I-го тому, а в цих останніх О. Плющ уже вирішив поставлені в повісті проблеми і, не знайшовши виходу з категоричного імперативу народництва (чуття провини і обовязку), покінчив з собою самогубством. Повість його не має художнього значіння, лише симптоматична, як спроба піддержати „традицію“ в сучасному житті, що живосилом випхнуло геть застарілі „проблеми“ і тому цікава для дослідника розвитку громадської думки, або краще — розвитку українського народництва. Служеніє медициною і учителюваннем, без глибшого виховання своєї душі, не витримало іспиту в р. 1905—6.

На тему служенія народові нравоучительним сільським господарством, тихою культурою — без політики — написана і повість Т. Осадчого „На грані XX століття“. Тут теж маємо невдалу спробу гальванізувати труп народництва 80-х рр., воскресити його після погрому революції. Проповідь „до ґрунту“ представлена тут в неглибокій історично-громадській перспективі і всі прогнози на будуче основані на тих-же „малих ділах“ і безполітичній, культурній роботі. Художнього значіння повість не має ніякого.

Оскільки поклик „до ґрунту“ не має тепер ніякого ґрунту в житті, оскільки він надуманий і кволий, видно хоч би з драми С. Черкасенка „Земля“. Тут вже об'єкт досліджування сама „Земля“, а психологія відносин до неї „дітей природи“ являється суб'єктом любови до неї, а переклавши це на патріотичну мову: земля являється дійсною культурою України і будучина „нашого народу“... в землі. Коли сам задум змалювати первопринци народництва, відкрити їх дійсну силу (щоб уже на цьому оснувати ідеологію народництва) можна признати правильним (а не проповідь во образі героя-інтелігента, що віддався служенію...), то виконанне і забобони народництва довели автора до фальші і знехтували його намір.

Наші пейзаж-патріоти страшенно не люблять чомусь інших промислів, окріч сільсько-господарського, і силкуються скомпромітувати фабрично-заводську машинову роботу, бо рішуче тут вбачають деморалізацію (власне денационалізацію) і

тому живосилом хотять удержати селянина „біля землі“. С. Черкасенко хотів доказати, що сільсько-господарський промисел натуральніший; що його селянин любить, не може жити без його і т. п. Щоб це доказати, С. Черкасенко одпровадив селянина Силу (тенденційність навіть в імені героя) на шахти, примусив його закохатись в красиву шахтарську дівчину Ольгу і зрештою вбити її, тікаючи через непереможну любов до землі, до дому від страшного кохання до „чужого елемента“. Так, мовляв, сила землі перемогла. І хоч твір цілком невдалий, показує лишень бездарність автора, тенденційність і штучність його розумових конструкцій, але характерний власне отим покликом „до ґрунту“, що розлазиться в нашій літературі в усі шпари. Чи можна сподіватись чого, коли автор не розуміє основного: кохання — стихія, а „земля“ — звичка. Кохання — основна пружина всього органічного життя, а хліборобство і „садок та млинок“ — певний промисел, з'явище з побуту, набуте, вироблене, а не первістне. „Сила землі“ як вияв професіонального життя не грає такої ролі, як інстинкт, стихійні сили. „Дитя природи“ живе непереможними інстинктами і чи ж можна утворювати драматичний конфлікт між інстинктом любови і професіональною звичкою? Яка ж може бути драма при переході від одного промислу до другого. Черкасенко не розуміє на чому виростає, відкіль родиться драматичний конфлікт: між силами стихійними може бути боротьба повна трагедії, але не між стихією і звичкою. Очевидно, що художник може брать собі різні рисковиті теми, але це зовсім не під силу такому більш ніж нехудожньому д. Черкасенкові, який йде сліпо за тенденціями інших, не маючи сили утворити своїх власних тенденцій, і тому його п'еса не має ніякого літературного значіння, лише сімптоматична, яко показчик гальванізації трупа.

Цілком окремо стоїть талановите оповідання славного художника М. Коцюбинського „Тіни забутих предків“¹⁾, в якому чується любов до „лона природи“. Характерне оцбажанне сучасного інтелігента спинитись на „природньому“

¹⁾ „Літ.-Наук. Вістник“, I—II 1912 р. і російською мовою в „Зав'їтахъ“. Цікаво, чому російський журнал прилучає це оповідання до оригінальних російських творів, а не до перекладних.

житті: в уяві проноситься стихійна краса життя людей, що являються ніби нашими, вже забутими, предками. Перейшовши значну еволюцію од примітива, обернувшись з елемента природи майже в твір культури, ми зітхаємо за красою і силою того життя, од якого давно емансипувались. І підчас ліквідації нашого романтичного будування культури, після погрому наших демократичних ідеалів, хочеться скинути з себе вузьку одіжку європейської реалістичної культури і пута позитивного думання, та впірнути в поетичний гомін ліса, гір, води — краси ґрунту. І Коцюбинський з'умів опоетизувати життя наших „забутих предків“ дикарів, але це стоїть на такій контрастовій позиції, що не може бути навіть мови про реалізацію життя предків в нашому особистому житті. Хто скуштував „культури“ той му- сить навіки попрощатись з поезією лона природи.

З другого боку, як людина з дрібного ембріона повторює ніби всю свою біологічну історію, так можна в кожний момент бачити історію культури людскости: од гуцула аж до генія в сучасному смислі. Ніби бачимо всі окремі стадії розвитку людскости, вдивляючись в сторчовий її розріз по шарах культури. Так що-хвилини в людскости бачимо її початок і останній щабель розвитку. Мимоволі напрохується думка про вічність класового, про безконечність класової конструкції суспільства...

„Тіни забутих предків“ показали нам як „йшло життя, худоб'яче й людське, що зливалось до купи, як два джерельця у горах в один потік“, а інші оповідання Коцюбинського на дуже сучасні теми показують те-ж саме: „Коні не винні“, „Подарунок на іменини“ і „Лист“. Тут маємо синтез сучасного життя „культурних“ дикарів. Рівняючи життя сучасних культурних з сучасними некультурними — віддаємо всі сімпатії тіням забутих предків. Талант письменника несвідомо може вказав поворот „до ґрунту“. І ця вказівка на стихійність природнього життя має в собі велику принадну силу.

Опріч поклику „до ґрунту“, що до певної міри заступає втрати визвольного руху, можна також поставити на кошт того руху ліквідацію його ідеалів або зріст „тверезого розуму“ і жорстокости: ми це бачили в гарних малюнках Коцюбинського („Коні не винні“, „Подарунок на іменини“), в творах В.

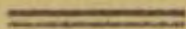
Винниченка („На вѣсахъ жизни“, „Таємність“), Н. Романович (Петрусь, Нінус, Юрусъ“) і де-яких дрібніших.

До-речі, про В. Винниченка. Опріч гарної, талановитої „Історії Якимового будинку“ невтомний автор дав у минулому році згадану велику повість російською мовою „На вѣсахъ жизни“, оповідання „Таємність“, п'єси „Натусь“ і „Дочка жандарма“, які вказують на те, що автор рішучо пішов в бік тенденцій, які краще рішаються в публіцистиці і науці, а-ніж у мистецтві. Накидування мистецтву чужих йому обов'язків завжди вело і веде до того, що мистецтво не справляється з ними. І з цього погляду праці Винниченка служать добрим показником ніби автор занепадає на талант. Талант — є талант, але не властива йому робота знищує його. Ставлення проблем, що більше належуться історії, психології, біології то-що, цілком марне звертає увагу художника. Винниченко, впрочім, ясно сказав, що ставить в першу чергу моральні задачі, проповідництво („Мораль господствующих и мораль угнетенных“, Львів, 1911 р.), що вже належить до публіцистики і науки.

Ппульсуючий швидко і голосно талант Винниченка в усякому разі являється й досі великою движущою силою нашого життя.

(Далі буде).

М. Сріблянський.

ЛИСТИ З ГАЛИЧИНИ.

І. Література і життя.

Теперішнє літературне життя на галицькій Україні — се справдішній кошмар. Слідячи за ним і обсервуючи його прояви, мимоволі дістається неначе завороту голови від тої атмосфери, щось брудне і погане неначе чіпляється, мучить як страшний привид.

Від кількох літ відбувається тут якась „переоцінка цінностей“. Іншими словами кажучи: література страшенно занепадає. Люди ніби пишуть, всякі поети, критики, публіцисти єсть, навіть більшає їх з кожним роком, — ще більше людей „грозить“ виступити на літературне чи критичне поле і аж тоді буде лад, — але по мимо всього література просто на очах загибає. Я вже минулого року на сім місці присвятив пару слів тому занепадові і старався відповідно освітити той розкладовий процес, — але там я його освітив тільки з одного боку, — з боку самих письменників. Тепер хочу показати другий бік справи — сказати власне де-що про публіку і про атмосферу літературного життя взагалі. Факти для того єсть досить цікаві.

Так єсть, ми, Галичане, сходимо рішучо на пси. Котилося в долину по площі похилій і не знати де завтра опинилося. Ніхто вже тепер не укриває того фатального положення, всі неначе згодилися з тим фактом розкладу творчої думки — тепер тільки почалось те, що звичайно в таких випадках буває: один старається скинути всю вину на другого, зробити його відповідальним за гріх упадку літератури. Явище надзвичайно прикре, бо в таких випадках люди привикли виладовувати всю свою злобу, найгірші і найпаскудніші інстинкти. Се так як дім горить і всі нараз тікають, товплячись, штовхаючи один другого, бючи та лаючись.

Публика кричить на письменників і поетів, що не дають їй нічого, що вона мусить читати всяку лубочну польську літературу, — письменники неначе радіють з того голоду публіки, мовляв, маєш тепер, коли не умієш шанувати та почитати своїх геніїв. І про літературу саму люди перестають журитися по-за тими взаїмними обвинувачуваннями, злобними насмішками, інсинуаціями та клеветою. Головна мета: дошкулити добре своїм ворогам. І вже тепер дійсно не займається ніхто нічим іншим, тільки криком: немає нічого, талантів нема, літератури нема, критики нема, — отже ти, Стефанику, винен, бо ми на тебе покладали надію та ти не пишеш нічого, ти, Яцків, також винен, бо ти пишеш і виявляєш занадто великі претенсії, а тому „критикови“ (обовязково в курячих лапках) треба втерти носа, бо він так захищується як би по-над нього нікого не було — і так далі і так далі. Страшний крик, гвалт, вічні полеміки, люди стали страшно строгими, повитягали навіть Шекспірів та Лессінгів для оцінки нужди інтелектуальної свого ближнього, — просто нема де подітися...

А серед тої суматохи і гнилої атмосфери починають появлятися гієни, зачувши падлину, всякі „лицарі темної ночі“, люди які виходять з засади, що варто й їм підняти яку-небудь авантюру, коли ніхто не дивиться на пальці. Зовсім так, як карманні злодії серед збіговиська. І трапляються зовсім неймовірні факти. Органи такі як „Діло“, строгі в оцінюванні таких письменників як Кобилянська, містять у фельетонах нераз просто сміттє і критичні справоздання заступає від часу до часу клеветами; другі, як „Руслан“, де сидять всякі україністи а навіть професор української літератури на університеті, дає в справах літературних слово графоманам найпідлійшої марки à la Дмитренко, які рішають нараз, що властиво кажучи Стефаник чи Яцків абсолютно нічого не варті; — ну, а по-за тим єсть безмежне поле чисто приватного пльоткарства, інтриг та цькування. Се атмосфера творчої думки в Галичині.

Raubritter літературний стає типом. Розбій на гладкій дорозі — явище щораз частійше. А що в боротьбі з ворогами українські письменники стають навіть конфідентами і помічниками поліції — се також факт. Авантюристи, всякі „темныя личности“ в українській літературі та пройдисвіти, що з укра-

їнської справи хочуть добувати зиски, — мають знамените поле до ділання¹⁾).

Нехай і так. Позалазили люди в болото, гризуться, іригуються, злобою живуть. Кажу дослівно: живуть злобою. Знаю сам досить людей, які не могли б прожити одного дня, щоб не допекти комусь, не потішитися з „нещасливого випадку“ ближнього; відберіть їм ту змогу тішитися і клеветати — ви відберете їм „щасте“ життя, його рацію. І се наші літерати, учені люди, поважні, з титулами, з заслугами... Те все стало чимсь таким звичайним, буденним, просто „хлібом насущним“, що й не викликає здивовання, а-ні обурення.

І тому я се пишу тут. Приватні амбіції та злоба, які не дають жити письменникам добре особисто — перейшли поволі і непомітно на поле літературне, в публіцистику і в критику. Галичина абсолютно за тісна, атмосфера згущена і просто смродлива до неможливости. Туподумство старших галичан ще й тепер каже їм бути партикуляристами, клеветати на все, що приходить „з-за кордону“ — і їм з тим було добре, з тою тісністю і відграниченнем себе від всяких зовнішніх впливів. Але молодше покоління зовсім не мало чим віддихати в тій тісноті, люди стали родитися хорі, немічні і злі. А наймолодше покоління зовсім сухітниче, зовсім не має ніяких виглядів на будучність. І поки ота атмосфера не буде розбита, поки не повіє свіжий вітер — нема чого надіятись на „ліпші часи“.

¹⁾ Пишу ті слова з повною свідомістю того, що роблю. Може „Києвлянинъ“ знов підпишеться під моєю статєю, як підписувався обома руками свого часу під статєю М. Сріблянського, може і львівський „Przegląd“ признає ще раз рацію „Української Хати“ — те все мені не страшно, навіть як „Рада“ чи „Діло“ буде відтак кувати з того капітал і скаже, що „Укр. Хата“ йде в своїй критиці українства разом з чорною сотнею та польськими шовіністами. Такі аргументи зовсім не страшні — се „Рада“, подаючи огляд літературний за 1912 рік, повинна була тямити і не осмішувати себе до решти своїм „достоїнством“. Взагалі — нехай би всякі „всеукраїнські“ органи були трошки „чесніші з собою“, зацитькали наперед свої провокаторські та донощицькі інстинкти, а тоді вже давали науку моралі громадянству власному, як воно має поступати, аби ворог не тішився. Чи ми будемо кращі, сильніші та більше „збудовані“ як будемо укривати всякі свої „домашні“ свинства, тільки тому, щоб ворог нас не підгледів? А прецінь Щоголів так досконало все знає про нас, ліпше ніж „Рада“.

Галицька українська література заниділа, бо мусіла занидіти. Затісно. Сам Львів має забагато літератури і літератів, аби можна їм всім „вижити“. Занадто один другого зблизька знає, занадто пливе в нім батьківська кров, занадто він привик боліти чужим успіхом і знає навіть чужу кешеню, аби житте літератури могло бути нормальне. Кожний підозріває другого в „занадто великих претенсіях“, і від того не може спокійно жити, не то „творити“. І старші письменники тут такі самі як і молодші, початкуючі. Нема різниці по-між ними — бо всяка оцінка і здібність оцінки, а разом з тим яке небудь відграниченне чи гієрархія талантів, затратилися. І нема навіть поділу властиво на публіку і на письменників, на творців. Навіть творці — публіка. Вийде який твір, оповіданне, драма, повість чи ліричний вірш, — зараз всі знають, кого автор представив. І в розмовах про живих людей, які були авторами „матеріялом“, вичерпується переважно інтерес до твору. А коли публіка і „товариші-письменники“ не знають, кому напр. Пачовський присвятив свій вірш надписуючи „найкращій дівчині“, або кого Яцків представив в „Блискавицях“, то — іритуються або обвинувачують автора в неправді, — він занадто „залазить в хмари“, а не бачить дійсного, реального життя. Бо галицький читач мусить все знати, мати все як на долоні...

Summa summagum — коли йде наріканне на упадок літератури в Галичині — то я зовсім не дивуюся, що так єсть, як єсть. Література і письменники такі самі стають як і публіка, як все житте. Зреформувати в основах житте громадське — то буде й література инша.

II. Зразок літературної критики.

Галицька літературна критика в останні часи — се явище одиноке в своїм роді, як у нас кажеться. Найглибших її підстав і її основної тенденції ніхто не зрозуміє, хто не жив тут, скажім у Львові.

Візьмім таке наприклад. Кружок людей, фахових літератів чи публіцистів сидить в кавярні при однім столику і, як звичайно, „натягає“ когось неприсутного, насміхається, злобно коментує його твори і т. д. Хтось один найбільше роздирає

свій писочок. Те все, як кажу, звичайна річ. А тим більша рація єсть насміхатися з неприсутнього творця, коли він наприклад належить до противної партії, коли він, скажім, клерикал і пише вірші до Матери Божої, або що. На другий день котрий-небудь з тих „вільнодумців“¹⁾ написав рецензію про ті вірші. Читають всі і очам своїм не вірять: рецензія надзвичайно прихильна, підносить глибину та серйозність думки, культуру артистичну і т. д. І рецензент додає: се не такі вірші як того та того (імя рек) „модерніста“, що торочить „про вічність“, а сам не знає чого хоче. Що сталося тут? Ніхто того не буде знати, хто не знає „фактичного стану річей“, як кажуть галицькі політики. А фактичний стан річей такий, що рецензент більше ненавидить „модерніста“ -поета як клерикала і похвалив через те, аби мати негоду „з'їхати“ тамтого. Ясно?

І от схема галицької критики готова. Нею послугується в потребі кожний, хто має ворога. Ворога має кожний — і тому кожний критик. Тож вже навіть мужики стали „критиками“, пишуть до газет довгі дописи на свого сусіда, який переорав межу. Тут страшенно, в Галичині, люди переорують собі межу і уявити собі навіть трудно, що було б, як би не було „критики“.

Не скривджу артиста-маляря Івана Труша, коли подам його за приклад галицької критики. Без відповідного документу мої уваги можуть видатися неймовірними, просто клеветою, мені конче треба дати приклад, а найкращий приклад власне Труша. Раз тому, що Іван Труш відомий по обох боках кордону український маляр і ніхто не скаже, що я вибрав якого-небудь графомана на доказ галицької критики, а друге, що критика Труша — факт ще зовсім недавний і свіжий.

Маю на думці власне ряд фельетонів Труша, поміщених минулого року в „Ділі“ (див. чч. 236, 243—45) під заголовком: „З області нашої нової літератури“. За головну

¹⁾ З вільнодумством, то у нас в Галичині так буває: гімназисти люблять бути страх „атеїстами“, нездоймають шапку перед хрестом, обдурюють попа, коли треба йти сповідатися, — на доказ свого радикалізму йдуть під церкву залагоджувати свої природні потреби (товариші свідками тої відваги). Відтак роблять кар'єру, записуються до „християнсько-суспільної“ партії — і добре їм з тим... „вільнодумством“.

мету тих фельєтонів поставив собі Труш „знищити“ Михайла Яцкова, власне його оповідання „Самотний огонь“. Бог з ним, з тим Яцковим — тепер пішла в Галичині мода його „нищити“ і нехай він сам собі дає раду з критиками, — я тут хочу говорити про Труша. Мають люди право не сподобати собі певних письменників чи певні твори, тут дискусії нема, так само має право й Труш — і я помину тут *meritum* самої справи, отже той „Самотний огонь“, а ближче за те приглянемося, як Труш „критикує“.

Починається справа, очевидно, від ширших уваг про нашу нову літературу. Починає від гурту колишньої „Молодої Музи“, яка по невдалій пробі з видаванням свого органу „Світ“ і по суперечках з видавцем В. Будзиновським скоро почала нидіти, поки зовсім не розбилась. „З того всього памятаю дуже мало, майже нічого“ — пише Труш. Що дійсно майже нічого не памятає, се бачимо з його слів про „новий періодичний орган“ „Молодої Музи“, який існує хіба в уяві Труша. Він памятає тільки пару фраз з друкованого протесту „Молодої Музи“ після того, як Будзиновський перебрав сам редакцію „Світа“. Але пише далі знов: „Не памятаю в котрих роках се діялося, які назвиська літератів видніли під сею класичною відправою, забув навіть, як називалися видавництва, в котрих спочиває творчість молодих талантів. Як не фахівець не маю навіть обов'язку памятати такі річи“ (підкреслене мое — М. Євшан). Ну, як ні, то ні. Могло те все бути нецікаве артистові-маляреві, якому що инше в голові, а не літературна продукція „Молодої Музи“ — і тому не можна мати до нього занадто великих претенсій. Він собі малює, а вже читає як має час і охоту. Але вивчивши добре молодих літератів, які шукали собі слави в 1907 році. Труш пише: „бо треба знати, що ніде не оцінюють літературних талантів так високо, як у нас. По-за нами ніхто в світі не зуміє конструувати цілих поважних розділів історії народу на підставі літературних видавництв“.

„На підставі довершених чи властиво недовершених фактів, можу, на жаль, також упевнити читача, що не знайдеться так скоро у нас чоловік, який міг би уважно переци-

тати, — кладу жарт на бік — писанину наших, от хоч би „модерних“ літератів, белетристів та критиків і показати: кільки тут недозрілості, провінціональщини і дикости, як багато тут банальної фразеології та плиткості, а як мало знання, мало справдішого артистичного чуття, і обсервації. Велику заслугу положив би такий чоловік може не коло поправи нашої теперішньої літератури, а для виховання підростаючого покоління, як би показав, який застрашаючо низький інтелектуальний рівень у літературній фактурі майже всіх наших письменників та майже всіх наших літературних критиків“.

Пригадую, що наведені слова не писав ані Буренін, ані Бурнакін, і вони не друковані в „Новомъ Времени“, — а писав артист-маляр Труш і видрукував їх в органі, який хоче, щоб його шановано, — в „Ділі“. Згодімся з усім, що говорить Труш про нову українську літературу і спитаймо його: а відки-ж ви, ласкавий добродію, знаєте про ту всю парафіянщину, дикість, низький інтелектуальний рівень літератури, як ви самі так добродушно признаєтеся, що не пам'ятаєте „майже нічого“, що не знаєте імен літераторів навіть, забули про назви видавництва, де їх твори друкувалися, як навіть самі себе увільняєте від обов'язку знати те все? Не фаховий чоловік не потребує того всього знати — прекрасно, але чому не фаховий чоловік потребує влазити в те, чого не знає, а ще більше: чому він потребує говорити так, як-би знав? Як він не знає і не пам'ятає нічого, що звідки взяв факти для своєї думки про дикість та недозрілість, відки так чудово поінформований про стан літературного життя і його фактуру? Невже тільки „нефаховий“ чоловік може писати на підставі „недовершених фактів“?

Ні, їй Богу, щось подібне можливе тільки у нас, в нашій Галичині. Людина бачить і знає, що робить свинство, а все таки... Все таки се рішучо мусить бути несвинством, бо він так каже. „Ja, wójt, wam to powiadam“ — як говорить в одній повісти Реймонта війт до дурних мужиків: а вони мусять в те вірити. Пан Труш так говорить і на тім кінець. Він переконаний про „застрашаючо низький інтелектуальний рівень у літературній фактурі“ наших письменників і критиків, — то на що йому їх знати, читати, або хоч би пам'ятати їх назвиска?

Так, так, — велика у наших літературних відносинах дикість — а найкращим того доказом стаття Труша. І та дикість та низький інтелектуальний рівень спроваджувана в літературу і критику не ким иньшим як Трушом, які помимо почуття своєї „нефаховости“ та браку памяти взяли в аренду „знанє“, „артистичне чутє“ та смак літературний. І доки вони будуть дбати про „вихованє підростаючого покоління“, — нема надії щоби та дикість уступилася. Вона не уступиться ані з літератури, ані з життя, а сплодить тільки дальшу дикість, а дальша дикість поможе собі в своїй дбайливости о „культурний уровень“ та артистичне чуттє хиба вже з брудними пальцями та злочином... Гарна перспектива...

Впрочім ми ще тільки навступі, ми ще не ввійшли в подробиці справи. Пан Труш бачить всі трудности праці коло перчитання новійших творів української літератури. Тому він вибирає собі скромний терен, полишаючи працю саму иншим, які дбати будуть про підростаючі покоління. Він пише:

„Тернову дорогу вибрав-би собі чоловік, котрий захотів-би перчитати всю нашу літературну фактуру новійших часів, а заслужив-би собі на царство небесне, як-би ad oculos з'умів показати її артистичну нестійність і шкідливість для життя. Я мушу з сього зрезигнувати, а виберу собі далеко скромніший і цілком обмежений терен“. Гм... Певно! Нащо йти „терновим шляхом“ і напружувати непотрібно свою память, коли можна короткою і вигідною дорогою дійти до тої самої мети, не памятаючи нічого!.. „Хотячи прислужитися бодай крихіткою до збільшення літературного критицизму, ограничуся на естетичній оцінці нарису М. Яцкова „Самотний огонь“, який належить до нових — найновіших явищ нашої „модерної“ літератури“.

Na, also!.. Естетична оцінка! Як той якийсь казав: *Kie-kaście nagody i bijcie się w pyski!* — А все ж таки: яке щастє має Труш, що так відразу, не читаючи нової української літератури і не знаючи навіть імен письменників, натрапив на те, чого йому власне було треба. Се таке шалене щастє, що стає навіть... підозрілим. Підозрілим? — хто се сказав. А отже Труш з гори застерігається: „Знаючи нашу громаду, яка привикла вишукувати в кожному голосі критика — оскільки він не

переповнений superlativ'ами похвал — колючок особистої злости, заздальгідь запевняю, — і хто хоче, нехай мені повірить, що не маю ніяких особистих анілюзій до сього автора, а вибрав його тільки тому, бо як-раз він є тим, на котрого вказує кількох критиків як на галицького, коли не всеукраїнського літературного героя, реклямуючи його літературні праці справді до неможливих границь“.

Ну, на таке то я вже мушу мовчати про підозріле щасте Труша в виборі теми, хоч сам факт того застереження і запевнення впливає більше як скептично на читача. Але не можу не пропустити нагоди, щоб „ad oculos“ не показати ще одної характеристичної прикмети „Галицької психе“. Труш вибрав за предмет свого „критицизму“ нарис Яцкова, „бо як-раз він є тим“... Галицький мужик, а очевидно й інтелігент, котрий вчора був ще мужиком, найчастіше оперує такою льогікою. Його не болить те, що його бють, лише те, що його сусіда не бють; він перенесе свою нужду, але не може стерпіти багатства свого сусіда; нехай його самого лають, але чому мають сусіда хвалити. Така льогіка — нічого тут не вдієш. Переходім радше до „естетичної оцінки“...

Отже естетична оцінка галицького інтелігента, очевидно й Труша, така: хтось скаже наприклад: той а той автор написав чудові річи. Що — чудові? — здивувався Галичанин — а от я вам покажу що ні. От ви візьміть саме мотто твору: „Покину житте, між людьми — пише хтось — терпінне в святини“. До того мотто навязує автор зараз перші стрічки свого нарису, пишучи: „Переглядаю отсі стрічки, і чую шелест барвінку на твоім гробі і шум орлиних крил над головою, любий хлопчино, мій герою“... — ви розважите тільки ті слова, і побачити зараз в авторі позера. Хлопчин з орлиними крилами знає історія мабуть не багато. Мені спеціально такий тип цілком незнаний, тільки з трудом міг би собі такого хлопчину уявити...

Так починається критична оцінка, естетичний розбір твору. І, очевидно, галицький колтун відразу зажене бідного ентузіяста твору в глухий кут, своєю льогікою припре до муру, і викаже всій публиці як на долоні, які глупі річи пописав автор. І чим тут ентузіязмуватися?..

Такою ж схемою послугується при своїй оцінці і Труш, пишучи три довжелезні фельетони про короткий нарис. І остаточно зробив з Яцкова комплетного дурака, який не знає сам, що пише. Наприклад: Яцків пише про куканне зозулі, але Труш виказує, як на долоні, що він не має поняття про се: куканне зозулі — се „звуки виразно горляного характеру“ — а Яцків написав щось зовсім инше. Дальше: Яцків описує, як чоловік побив жінку, прийшовши в ночі п'яним до дому. А Труш зараз пояснює: але ж люди, — „те все не правда, бо чоловік, як приходить в ночі від коханки до сім'ї, а ще до того в п'янім стані — то не із заміром і смілістю оббити жінку; а жінка знов, уже з далека занюхує цілком запитого чоловіка і не буде мовчки приймати ударів чоловіка, а в потребі копне його ногою“... Відтак ще Яцків описує побиту жінку. А Труш: „Інтересна річ, що автор нічого не згадує про голову жінки. Таж такий хам як б'є, то б'є і по лиці, як місить „біле тіло“ обцасами, то не щадить і лиця! Жінка мусіла мати поранену голову, з носа або з губів певно текла кров, під очима видніли синці, а на чолі певно можна було доглянутись знаків попротинаної шкіри“. Ага! Яцків хотів мати з своєї побитої Раданихи образ *matris dolorosae*, а побите лице йому не пасувало!..

Ви бачите, як Труш все знає: і позу письменника відразу занюхав, і про горляний характер кукання у зозулі, і про те, що чоловік як прийде п'яний до дому то не б'є жінки але жінка його, і про те, як чоловік повинен бити жінку: так, щоб поранити лице, щоби кров йшла носом. А то чорт-зна що описує автор — не бійку. Впрочім, як треба, то й годинник Труш виймає, аби на мінуту вам виказати, як страшно Яцків заплутався. Він наприклад обчислює протяг часу події, описаної в другім розділі ескізу, почавши від слів „горлиця воркує“ до вечора, аж до моменту, коли Раданиха заснула. Отже дослівно:

„Описи краєвиду стоять по-за межами часу, а спомини нічної події можуть тревати дуже коротко, скажім 10 мінут. По пробудженню сиділа Раданиха на краю ліжка, глядячи тупо перед себе, не довше 20 мінут. Разом пів години, а найбільше годину, коли продовжити час задуми. Коли сиділа серед тишини, як постать Божої Матери, було по вказівках автора уже по годині 12 полудня. По полудню відпадає що найбільша

година на задуму, оглядання синяків на своїм тілі та бігання по хаті, а сцена зі сином не могла також довше тривати як годину, на що вказують певні данні кінцевого оповідання. Описана автора цілоденна акція ескіза могла отже тривати найдовше три години. Тут треба мати на увазі, що Раданиха мусіла встати пізно о годині 8 або 9 (на селі!) і що заснула зараз, або півгодини по заході сонця, отже о год. 7 вечера, бо подія відбувається в перших днях мая, коли сонце заходить коло чверть на 7. Що діялося в протязі трох годин — знаємо, цікаві тільки, де поділася решта дня 10 до 11 годин“.

Знаменито його пригвоздив — що?

А ще тільки наведу уступ з закінчення, де критик починає реасумувати свої уваги.

„Перечитавши „Самотний огонь“ — пише Труш — відніс я вражінне подібне до того, яке я виніс одного разу з третої кляси поїзду зі Львова до Бродів. Там сиділи баби та оповідали собі різні історії. Там пізнав я, як пороли живіт мужови Грицихи з Куткоря, як друга баба була занята коло операції болячки корови, якто „цвіркнула“ „матерія“ з протятого місця на неї і на синка; або як то одного разу на ярмарку станув кінь „фрунтом“ до неї, а ногами втяв в лице жидка, по яким ще довго червоніла калабаня крови на землі. Слухачки слідили з великим зацікавленнем оповідань, бо їх як раз такі сильні факти беруть, як подобаються служницям брукові газетки, переповнені бруковими подіями“.

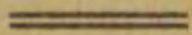
Правду кажучи — я той уступ не зовсім розумію. Виходило б ніби, що Яцків любить грубі ефекти, так як баба Грициха. Се ординарно. Але чому ж перед тим Труш вимагав від Яцкова власне тої ординарности, коли хотів, щоби Радан добре вибив жінку, аби кров текла носом, і лице було поперетинане?

Ну, але досить. Се „естетична оцінка“. Клекајсіе narody і біјсіе się w pyski — в Галичині народився новий критик! Критик, який, помимо того, що заявляє про свою дбайливість о будучі покоління, помимо того, що не може стерпіти низького інтелектуального рівня і дикости української нової літератури і критики, — кільканадцять літ дивився спокійно на ту дикість і не виступив на боротьбу з нею! Критик, якого

не було кільканадцять літ, в часі котрих заподіяно багато кривди і насильства літературі і людям, що її обслуговували, коли траплялися розбої на гладкій дорозі і не було кому подбати про „підростаючі покоління“, і захистити їх перед затроєною атмосферою нової літератури! А тепер, коли та література дихає тільки остатками, коли заводяться всякі Raubritter'и, а люди з під темної звізди мають сміливість виступати в імени українських письменників — тепер Труш бачить небезпеку в „Самотнім огні“ Михайла Яцкова!

М. Євшан.

ТЕАТРАЛЬНІ ЗАМІТКИ.

1. „Nocturno“ *музика М. Лисенка.*

16 декабля ми слухали останній твір М. Лисенка „Nocturno“, поставлений в громадському зібранні „Родина“. „Nocturno“ — маленька опера-одноактівка, повна лірики в своїй композиції, граціозних звуків і образів у виконанні. Нам дуже сподобалась ця мініатюрна, але повна змісту опера. На схилі літ часто зір вглиблюється в давню минувшину, на лоно молодих літ, уявляє з великою любовю ті фарби, що колись реально світилися, реально лягли на нез'оране поле душі. Перші вражіння, перші образи залягають першими і тому під кінець життя опинюються на споді душі. З протягом життя перспектива глибшає, перші вражіння одсовуються в далеку глибину, але контури їх і фарби не зменшуються і не змякшуються, не губляться в далечині. Будучи в своїй суті незмінними, вони на далекій одлеглости здаються такими ж по розміру, як в моменті свого заложення в душу. І через те мусять вирости, щоб і віддалеки здаватись яскравими і незменшеними.

Перші вражіння виростають поруч з літами і при кінці життя, коли сучасність така одмінна і нудна, принаджують погляд до себе. Душа з ними спочиває, наповнюється незвичайною насолодою молодости і хочеться з тими вражіннями і солодкими словами на устах сплющити вії навіки. Воскресити свою молодість, повторити в уяві, відчутти (може) емоціонально всю сумму вражінь її заходів М. Лисенко, це йому вдалось чудово, про що свідчить „Nocturno“.

Які ж вражіння і картини тут? Ми бачимо старі фігури — офіцер, стара пані і панна. Фігура вакханки, старий рояль... Словом, початок XIX стол., в образі дворянської, очевидно, сем'ї і не менш очевидно — кріпацько-поміщицької. Проноситься тут зразу вражінне бенкету, гульні. Поміщик на той час неминує офіцер, що служить „родинь“, воює, гуляє, дебоширить і, бува, по-геройському вмирає десь в снігах, пустинях чи горах. До його постаті з далекого кутка „пом'єстья“ містично приковані очі панночки, що живе в „ежових рукавицях“ домостроївщини, виконуючи совісно обов'язки смиренниці, господині, вакханки (і під старість „салтичихи“ — додаю) по черзі...

Її милий десь живе героєм, в розцяцькованій одежі, при шаблі і острогах, знищує невірних і увінчує себе славою, а вона його — молитовною, благоговійною любов'ю.

Оживає, як бачите, героїчна епоха „меду і млека“ дворянського життя, окрашеного сентименталізмом збудьгованих панів — в розлуці, безшабашністю — на охоті і війні, оргією і вакхичністю дома, на спочивку, в колі жінки, „придворныхъ д'євокъ“, актрис і пр. Чудовий час!

Перед очима М. Лисенка встала епоха гострих почувань, екстравагантности і дивних пригод Бестужева-Марлінського в літературі і „салтичихи“ в житті...

І хоч цю картину ми давно тричі прокляли, ненавидимо її навіть гарні фарби, — алеї, пірамідальні тополі і будинки з мотивами українського барокко; хоч ми вже перетравили любов, до поезії „дворянських гнізд“ але іноді переносимось через трагедію сучасного життя, в поезію старих дворянських гнізд, з їхнім колишнім бурхливим життям, повним вакхичної краси, музики, вихруватих локонів, химерних манер, повних

драм войовницького життя, шабель, розлук перед походом і зустрічі після війни... (Тут чути спільність мотивів українсько-військових і російсько-дворянських). М. Лисенко воскресив свою молодість, перші вражіння, опoетизував минушість в образі дворянсько-поміщицької поезії лірикою панського хутора, не вважаючи на 50-літню культуру в душі демократичних образів.

Перший акорд життя і останній — однаковісінкi. І демократизм ввiрвався на сцену тільки в образі вульгарної горнишної і п'яної пісні „Последній нонешній денечек“... Так... це чудесно. Так М. Лисенко проспiвав лебедину пісню. Дворянин і вмирає дворянином.

Послідньою молитвою М. Лисенка була молитва перед образом минувшини дворянського гнізда. Передсмертною лірикою нашого музики була лірика хатнього життя в будинку колишнього поміщика, життя, до якого не вривається шум порки на конюшні, життя паразитів, — освічених, блискучих, — дворянська лірика...

„Nocturno“ написане чудово — в стилі дворянської минувшини, і зробило на мене прекрасне вражіння. М. Лисенко представив тільки лірику поміщицьких іділій і таких драм, що близькі ко жній людині, тактовно усунувши цілком контрасти конюшні і соціальної суперечности. Соціальність — додаток, без котрого може обійтись мистецтво, і котрий рідко коли буває достойний уваги мистецтва...

В усякому разі ця думка виникла у мене, коли я слухав „Nocturno“.

Кілька слів про лібрето до „Nocturn'a“, зложено Л. Старицькою-Черняхівською („Сяйво“, ч. I, ст. 11—13). Ще ні одно лібрето не було варте написаної до його музики. І це тако-ж підтримує цю традицію. Вірші якісь грубі, навіть вульгарні супроти своєї музичної інтерпретації, якась дізгармонія між лірикою і ніжністю музики та словами. Арія вакханки зовсім слаба, особливо зайві оті вигуки „о, Астарто“. Де-які строфи в інших аріях справді граціозні, але вони розпливаються в російщині стилю віршів, що нагадують російські вірші початку

XIX ст. Зверніть увагу на наголоси: лѣгка, лѣхкі, на тѣнкім білім полотні, гіркi, незрѣдливу, тяжке; російське „причастіє“ — „палаючих“. Конструкція виразів „на тонкім білім полотні“, „Він навiк простився“, „темнім“, „буденнім“... Закінченне „ім“ — це цілком російська форма, а натомість ми маємо „ому“ — на тонкому, білому, темному. Нема чого пхати нам перекалічену російщину, удаючи це за українську мову. Видно, якої культури діти.

Композиція М. Лисенка „Nocturno“ мало піддається сценічній інтерпретації, бо тяжко ілюструвати „спів“ цвіркунів — панночками. А вечірня містика мало характеризується виступом портретів з рямців. Твір цей можна віддати тільки глибоким інтуїтивним розумінням і переживанням. Хоч при повному використанні сценічних ефектів і артистичній чутливості виконавців можна досягнути таких результатів, котрими цілком задовольниться публіка. Сцена клубу „Родина“ для цього цілком не підходить, а виконавці 16-го декабря були не на висоті свого призначіння, особливо „цвіркуни“. Кращими були офіцер і панна.

М. Шаповал.

II. Український театр в 1912 році.

1912 рік не пройшов безслідно для театального мистецтва. Можна сказати, що тільки тепер стало ясно, що театр не є, ані амвоном для проповіді, ані місцем для розривки, а є храм в котрому повинні панувати виключно ідеали мистецтва, без різних практичних і інших розщотів. Що служителі цього мистецтва повинні перестати бути рабами каси, а стати натхненними жрецьями чистої Краси.

Наш театр, який міг істновать довший час, маючи в своїм розпорядженню тільки найпростійші елементи театального

мистецтва, і міг ними задовольняти себе і публіку — був театром діллетантів. Коли раніше від артиста потрібно було виключно нутряного таланту, то тепер необхідна ще тонка технічна ерудіція. І коли сей діллетант - театр міг остільки зазнатися, щоби порахувати себе єдиним і дійсним представником мистецтва, котрому нічого вже не треба, то життє вперто почало вимагати од його еволюції, культурности, настоящего, дійсного і високого артизму.

В минулому році як раз найдужче і найбільше ясно зазначились ті вимоги. В пресі і в громадянстві почались дебати, котрі можна резюмувати так: театр повинен бути художнім, талант і культура повинні перемогти зарозумілість „любителів“, котрим доволі вже профанувати мистецтво своїми набридливими „штампами“. Повинно поглибити і утоньшити актьорську культуру, виховавши нового актора з великою внутрішньою перспективою, з високою свідомістю творчости, зі спроможністю передавати силою свого сценичного переживання всю гамму людського чуття, навіть самі таємні рухи душі.

І коли ці вимоги не конкретизовані ще, то маємо одвагу думати, що життє своє візьме, що нові художні завдання неодмінно будуть мати вплив на розвиток нашого драматичного театру, що вони допоможуть актору знайти дорогу до нового сценичного реалізму, підвладного внутрішній музиці душі, поетичного і яскраво виславляемого в позах і рухах, мов вільний танець.

Ітак, завойована життєм поки що тільки психіка, поки що є тільки потреба в реформі, в обновленню, яка виявилась в замірах напр. п. Заньковецької та д. Саксаганського утворити художний укр. театр, також в потугах харківського громадянства зреалізувати сю думку шан. артистів, а ще більше в атаках преси на сучасний стан театру. І коли може ці атаки і були часами жорстокими, то все таки вони справедливі і необхідні, бо щоби пробити товсту шкуру зарозумілости, інертності та забобонів ріжних, щоби збудити в публичності живий інтерес до мистецтва, щоби досягти нарешті якихось нових берегів, потрібен часами і „нахрап“, впертий штурм філістерських позицій, безмежна смілість і завзяттє.

Але занотувавши ці нематеріальні здобутки в обсягу театрального мистецтва, не хочеться пройти мимо по-при деякі втішні дрібнички, які всетаки мають місце в нашому театрові і котрі свідчать, що живе не може не жити і тому не поступатись... Перше, се—бажанне внести свіже щось в наш репертуар. Але звичайно то свіже може бути внесено тільки людьми, котрі можуть почути тоту свіжість, а позаяк таких у нас немає, то і свіжого немає... і є одні потуги на се — і то слава Богу!.. Далі, артист, елемент більш рухливий, частіше обновляемий і не так звязаний в своїй роботі, в и я в л я є часами спроби п і р в а т и старі традиції, рознести шаблони і обновитись. Йому часами бувають не чужими таки дійсно художні прийоми гри, але в масі, то губиться і затиряється. Режисура... Шаблон і традиція, хоча в новіших (відносно, звичайно) п'есах несвідомо вриваються деталі нових прийомів, якого не можна рахувати поступованнем через брак свідомости. Плюсом рахуємо участь в сценичній творчості декоратора-художника і дерігента-композітора, бо знаємо, що од них вже можна вимагати потрібного і вони його повинні дати. А також слабенькі спроби в обсягу пластики. Звичайно до артизма тут ще занадто далеко, але добре і то, що зборена опозиція проти співучасття в театральному мистецтві і танця.

Література минулого року, котра так успішно дебатовала питання про театральне мистецтво, дала дуже мало для обновлення репертуара (п'еси Лесі Українки: „Лісова Пісня“ та „Камінний Господарь“, В. Винниченка: „Натусь“, С. Черкасенка: „Земля“, Васильченка: „На перші гулі“, Г. Левченка: „Князь Хорів“ та В. Євтімовича: „По той бік казки“ і скілька перекладних). Мало раз через те, що кращі п'еси не взято в репертуар, а друге — що ті, що увійшли в репертуар не дають нічого нового. В них немає матеріялу, щоби утворити на сцені живий образ навіть з тих натяків, з котрих талановитий актьор може і міг би, спотикаючись за художні недоладности та внутрішньо-неправдободібні тіради і слова, утворити цілостний сценичний характер.

Але коли відсутність оригінальних п'ес можна поставити на карб нашій літературі, то відсутність в постанові п'ес перекладних в більшій мірі можна однести на карб самому театрові.

Їх не ставлять тільки через неміч самих акторів, виявляючих як, по-більшості, обмежена їх спосібність перевоплотатися в когось іншого, крім Стецька і подібних, оскільки чужа і далека їм та глибина духа, котра проникла у твори класиків...

До літературних здобутків минулого року необхідно ще однести появу книжки М. Вороного: „Театр і драма“, збірка критичних статей з обсягу театрального мистецтва і драматичної літератури“. Це перша книжка, котра може бути добрим підручником кожному, хто цікавиться станом і суттю українського сучасного театру. Написана докладно, з доскональним знанням взагалі театральної справи і української особливо, книжка ся внесе багато необхідного світу в нову ще і молоду справу відродження українського театру на ґрунті високого мистецтва, положить солідний камінь в фундамент нового, прекрасного храма-театра.

Все вище згадане свідчить, на радість нам, що український театр не тільки переживає старе, але своєю смертю в старих формах, відроджується в новому. І нам зостається на останку побажати самої швидкої смерті йому, щоби в слідуючій році можна було сміло сказати: дійсно! „нічтоже убо не оживет, аще не умрет“...

Я. Стоколос.

ЕСТЕТИКА В ЖИТТІ УКРАЇН- СЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА.

Коли доводиться виїхати по-за межі Київа і здибатись зо своїми знайомими та земляками, то зараз же тебе обкидають десятками запитань про громадські та літературні справи. Ну, а що там? як? Відповідать мусиш дипломатично. Треба знати кому і як відповісти. Нажаль, щоб бува землячкові не відбити зацікавлення українським рухом, або скористати з „патріота“ в громадській справі, мусиш не раз малювати справу в іншому світлі як вона єсть. Там намалюєш страшний стан, а тут підпустиш ладану. Буває... І дуже часто нарешті землячок з заздрістю таке тобі промовить:

— Щасливі ви, кияне. У вас театр, клуб, концерти, реферати, танці, маскаради і всякі там гулянки. І все то своє українське. Живети в серці України. Працюєте, але й духовна їжа єсть. Хоч одержуєте естетичну насолоду, збогачуєте свою душу і все це так гарно впливає на розвиток вашого естетичного почуття.

Скаже землячок і в очах заграють огники. Він всіма нервами відчуває якусь бездонну заздрість і з гірким незадоволенням клене своє існування на селі, далеко від города. Подивившись і нерозумієш чому людина заздрить, дивуєшся, що вона рада змінити райську тишу на шумливий город з його суворою дійсністю, з безупинним гармідером.

— Так, театр, клуб, концерти, танці, маскаради, — відповідаєш зтиха, — все це єсть, але...

І тут мусиш змовкнути, щоб не брехати, бо здибаєш „камень преткновения“. Що відповісти, коли добре знаєш, що все це не дає ніякої духовної їжи, а тим більше естетичної насолоди, ніякого розвитку художніх почувань. Хіба що навпаки, отроє душу беззмістовною одноманітністю, зразками міщанського смаку, а нерви до решти висотує глумливою безцеремонністю. Візьмем, наприклад, Український Клуб. Просто жаль стає тої публіки, що так щиро учає до „свого“ клубу. Коли ж придивившись до

тієї публіки уважніше, то тричі переконаєшся що вона нічого кращого й не варта. Як у керманіччх, так і більшості членів та гостей клубу такий примитивний смак, такі плиткі вимоги, що приходитья з болем дивуватися низькому рівню культурности нашої інтелігенції та молоді вищих шкіл. І то в серці України! А щож тоді робитья по-за межами „столиці“? Хочеться вірити що там більші вимоги, тонший смак і більш ріжноманітні потреби.

Духовні та художні вимоги київського українського громадянства своєю мізерністю дійшли до найнижчого щабля культурних потреб інтелігентної людини. Воно дійшло до такої самозневаги та до безсоромного самоопльовування, що трудно собі щось подібного уявити. Все це робитья несвідомо через брак самокритики і розуміння своєї гідности. Сумно. Я не хочу бути голословним і намалюю кілька маленьких картин з життя українського громадянства у Києві, тоді побачимо як воно проводить вільний од праці час. Так буде краще.

Український Клуб займає в тому розумінні першорядне місце. Тут найчастіше збераеться громадянство ріжних станів й ріжного віку. Одвідується клуб однаково як письменниками, артистами, художниками, особами інших вільних професій, так і урядовцями, канцеляристами, рядовою інтелігенцією та студентами й курсистками. Навіть на рік улаштуветься кілька вечорів виключно дитячих. Як бачимо, находить тут притулок ріжнобарвна публіка, щоби відпочити, щось побачити, відчутти, пережити, побавитись. Для розваги своїх гостей клуб улаштує що-неділі звичайні концерти та по суботах танцювальні вечірки. Крім того що-року відбуваеться кілька вечорів камерної музики, художніх вечірок, з призами за кращі українські убрання, улаштованих художньо-етнографичною комісією при клубі, кілька маскарадів для дорослих та дітей, кобзарські вечорі, мініатюри і навіть кабаре та вечорі „модерн“. З такого списку видно, що ніби справа поставлена гаразд і громадянство укр. користуеться нагодою добре розважитись. Правда, ще що-середі бувають реферати, але ж вони улаштовуються не для розваги і тому я про них не говоритиму, бо маю на меті розглянути, як то бавитья наша інтелігенція і що її більш цікавить. Згадавши про реферати вже мушу хіба до-

дати, що на них буває в десять раз менше людей ніж на танцювальних вечірках, то-що.

При такій широкій програмі, дійсно, можна було б здобути багато насолоди і розвинути естетичні почуття, коли б то справа стояла з тими концертами до путя. Але... і тут знов те кляте „але“! Для того щоби добре використати таку програму і по-людському упоряджувати вечорі, не вадило б старшині клубу подбати перш за все про художню їх постановку, а не як то кажуть „аби з плечей збути“. Хай краще буде менше „номерів“, ніж мають заставляти публіку слухати бог зна що. Керманичі ж повинні би знати, що аби яким виконанням співочих номерів і деклямації знеохочують кращу публіку частіше заглядати до клубу, а через те тратять багато, як на сімпатіях, так і з матеріального боку. При такій постановці неможливо й думати про поширення своєї діяльності і про поліпшення свого становища. Від організації справи в великій мірі залежить і добробут її. А організації в укр. клубі немає майже ніякої, все робиться надто вже по домашньому. Улаштування концертів і всяких вечірок звалено на молодь, котрій байдужісенько який то буде концерт, а про стильність та видержаність вже й говорить не доводиться. Через те всі вони подібні один до одного. Досить піти разів кілька на недільні концерти, щоби переконатися, що всі вони починаються замість 8 годин у 10 або й пізніше. Кажу ні на крихту не збільшуючи. Далі. Кожен раз ви обов'язково почувете такі „шедеври“ української музики, як напр. „Ой казала мені мати“, „Ой джигуне, джигуне“ та інші того ж сорту. Крім загально відомих народних пісень ви також обов'язково почувете „Айстри“ хоч вони і прекрасні по мелодії, але кожен раз чути одне й те саме, — біг-ме обридає.

Репертуар української пісні такий багатий, кольоритний і ріжномаїтий, то чи-ж неможна познайомити з ним публіку більш серйозно, показати перед люди красу тої пісні, котру ви на всіх роздоріжжах вихваляєте, а слухачів свого клубу годуєте заялосеними, вже всім відомими „Ой казала мені мати“. Слухаючи такі „шедеври“ соромно робиться за виконавців та їх керманичих. Коли вину ще можна звалити на публіку за спізнені початки, то тут вже ні в яким разі.

Більш серйозну музику доводиться чути дуже рідко, а коли хто й виступить, то з таким виконанням, що краще б вже й не виходити на людські очі. Безцеремонність виконавців дуже часто доходить до свого апогею. Люде йдуть до клубу почути прекрасний спів української пісні, хотять чаруватись ніжною мелодією її, а чують глум своїх людей над своєю піснею. Подвійний глум! Бо таких людей мало, що бажать почути свою розкішну пісню в прекрасній оправі голосу, а більшість гостей клубу йде, хто їх знає для чого, на ці концерти. Хіба для того, щоби несвідомо поглумитися з пісні й самого себе. Бо инакше не можна назвати, як глумом бурю гучних оплесків на бездарне виконання, чого б ви думали? — та тої ж „Ой казала мені мати“. Хіба ж це не глум над собою? Глумляться однаково виконавці й публіка.

І так дуже часто. Часом гарний голос, прекрасне виконання пісні здобуде бліді, бліді оплески, бо проспівав серйозну річ, а досить виступити з шаблоновою річчю, затертою такою популярністю, що сміло може конкурувати з „Послѣднимъ нонишнимъ денечкомъ“ і успіх забезпечений. Тут безпардонність публіки доходить до дикости, коли не більше. Оплескам краю нема! Коло вас який-небудь д-ій студент політехники, як зареве, зареве на цілу горлянку, що аж страшно робиться, а як почне гримати в долоні, то від ляску його оплесків боїшся щоби не оглухнути. Глянеш навкруги — скрізь бачиш страшенне задоволення і широкі усмішки обмежености криють майже кожне обличча. Безкритичність і примитивний смак панує в такому необмежному масштабі, що доводить до жалю й здивування. Констатуючи такий факт з сумом думаєш: невже ж вся наша інтелігенція так мало культурна? Невже немає вона більш вищих вимог, що ці грубі, бездарні, нехудожні виконання можуть її задовольнити? Невже немає в них естетичного почуття й любови до краси?

Теж саме й з деклямацією. Навіть можна сказати, що з нею ще гірше. Коли инколи трапляється гарний номер співо-чий, то деклямації доброї чути не доводиться. Перш на все, чомусь виступають завжди одні й ті ж самі добродії і знов таки з тими ж самими віршами. Виходять шепеляві, без'язикі д-ії і з пафосом деклямують вірші найбільше Руданського,

Шевченка інколи Олеся і, здається, разів зо два Чупринки. Коли ви чули добру деклямацію, то з сорому приростете до свого стільця. Більш огидної дікції трудно собі уявити. Що до самих віршів, то тут те саме, що й з піснями. Деклямують всім вже відомі, слухані й переслухані співомовки Руданського і деклямують невміло, а публіка регоче задоволена таким віршем як „Чумак з мазницею“. Викликають на біс разів з десять, а на біс ви почуєте тогож „Чумака з мазницею“ або „Ковбасу“. Широко розкривши очі дивуешся — деж ділися твори кращих поетів українських? Чому не деклямують віршів Філянського, Чупринки, Карманського т. ин. сучасних поетів? Але для українських артистів і громадянства світ клином зійшовся і більш вони нічого не знають з поля рідної поезії крім Шевченка та Руданського і то в мікроскопічному вигляді. О, у нас єсть свої поетичні імена, наша поезія дорівнюється до загальноєвропейської, — таке не раз почуєте з уст „свідомого“ українця, — а в „своєму“ клубі частують байками „Раєвського“. Який небудь д-ій В. з цинічною міною на обличчі деклямує „анекдот“ буквально такий: „Прийшла баба на річку білізну прати“ з гумором земноводних створінь. Дійсно інтелігентна людина з призирством відноситься до подібних анекдотів, бо їм місце не в клубі, а скорше в трактирі, але більшість гостей не може натішитись таким гарним, на їх думку, „гумором“. Боже коханий! Бреньчать вікна від оплесків і здається старенький паркет завалиться від лупотіння ногами. Нарешті виходить артист увінчаний „лаврами“ юрби з приємною, самозадоволеною усмішкою на устах і деклямує на біс знов анекдот тільки ще кращий: „Ружо“. Тут д-ій В. викладає весь свій хист, крутить „великомученицю“ мову українську, як тільки можна собі уявити, а вона сердешна терпить. Можна невагаючись признати, що цей д-ій переміг і Раєвського. Я знаю з певного джерела, що в клубі існує, щей не аби яка „цензура“ що до деклямаційних виступів; перше прочитають відповідне „наставленіє“, розпитають, що будеш деклямувати і аж тоді дозволяють. І „цензура“ пропускає такі „шедеври“ — значить ухвалює. Коли так, то се рекомендує з гарного боку керманічих цієї справи, нічого казати! Виступи В. були майже самими гучними. Це свідчить про рівень культурности одвіду-

вачів клубу. Вище балаганного смаку, базарних анекдотів вони не підросли ще. Це теж добре рекомендує укр. громадянство: показує його духовні вимоги і погляди на естетику в житті.

Так проходять звичайні що недільні концерти. Од них нічого не зостається крім гіркою осадку на душі і з обуренням ремствуєш на себе, що даром час згаїв. Чим далі, то менше одвідує ці концерти більш серйозна публіка і це зрозуміло.

Крім звичайних концертів зо два рази на місяць улаштує художньо-етнографічна комісія при клубові „Художні вечори“. Вони відрізняються від звичайних концертів тим, що по концерті бувають танці і видають призи за краще стильове укр. народне убрання. Заля прикрашується кіосками з продажем кустарних виробів т. ин. Ці вечорі спочатку приваблювали багато публіки, бо молоді люде в комісії таки дбали трохи про своїх гостей і дотепно улаштовували концерти. До того ж жіноцтво було зацікавлено призами. Так тяглося не довго. Скоро інтерес підупав до тих вечірок через брак в них свіжости й ініціативи. „Художні вечорі“ стали трафаретом. Концерти почали відбуватись по точнісенькій програмі, як що недільні звичайні концерти. Ті ж самі скандальні виступи з деклямацією та співами, нічого нового, нічого цікавого. Нудно й одноманітно. За то після концерту танці! Ось тут то можна розійтись і себе показати. І дійсно молодь, себе показує. Чого тільки тут не виробляють, чого тільки тут не побачите? Студенти, курсистки та инший цвіт української молоді—почуває себе ще краще як вдома, ніхто за ними не стежить — можна розгулятись. Порозгнуздуються і танцюють до десятого поту... Танцюють крім європейських танців щеї свої національні „гопаки“. Кожен сотні раз вже бачив ці знамениті гопакі, але коли танцюється гопак, то мало не на стіни лізуть, аби хоч одним оком побачити, як садить який небудь д-ій обчасами. По скінченню—сотні оплесків свідчать за цілковите задоволення. Як мало треба, щоби здобути насолоду і ухвалу громовими відлясками. Вискочить на середину, зробить скілька вільних рухів, задріботить ногами, вульгарно вимахуючи руками і... досить. Публіка задоволена. Не пластиком, не красою рухів, а навпаки, дикими не красивими рухами. Про стильовість танцю

говорить вже не приходитьсь. Багато людей навіть здивується, що гопак може мати стильові, стислі рухи, як і кожен європейський танець і, що за границі певних „па“ виходити не можна. „Свій“ танець розуміється інакше. Нащо тут якісь мѣжи, це занадто вже, мовляв, по культурному, на те він і „свій“, що дозволяється все що хочеш. І кожен танцюрист, дійсно, робить все що хоче — вимахує руками, ногами, мало на голові не ходить. Такий танець наводить на думку — чого він зветься національний український, а не кацапський комаринський, або навіть танець людей „Огненої Землі“. Він нічим не відрізняється від кацапського комаринського через таке прекрасне виконання. Але тих викрутасів досить для глядачів, значить мета здобута і нарікання бути неможе. Оттаке то!

Щоб освіжити трохи затхлість гопака і показати громадянству, що крім нього єсть ще й інші національні танці, артист театру Садовського д-ій Верховинець заходився вивчить охочих танцювати народним танцям: „аркана“, „лісу“, „рѳмана“ т. ин. Молодь накинулася з жадобою. Перші виступи були під керунком д. Верховинця і пройшли можна сказати добряче, без „одсебятіни“ в строго видержаних рухах. В рухах цих танців помітна була дійсна краса, а складність де яких гуртових фігур чарувала майже балетним виглядом. Так було разів кілька, поки керував сам д-ій Верховинець, а далі пішло звичайне росперізування. Замість того, щоб удосконалити танець, зробити його пластично-красивим, — танцюристи почали вироблять такі викрутаси, що трудно розібрати що то за танець. Своєрідний ритм рухів загубився, а за ним і вся основа данного танцю. Публіка добре бачить і знає фальсіфікацію, а чомусь не протестує, а навпаки, виявляє свої сімпатії до подібних підробок та прекручувань. Їй однаковісьенько... ні, навіть ще краще, бо більше дикости, безграничної безпардонности, а це так до смаку їй. Вона просто не хоче зрозуміти краси рухів, як і всякої краси, в чим би вона не виявлялась. Краса для них мертвий звук, а як би хто осмілився колесом пройтись по залі, то я певен тому, що регот задоволення і гучні оплески не змовкали би довго, довго... так проходять танці на „художніх вечірках“ і на спеціально танцювальних суботах.

Таке розуміння краси вибачити можна ще темній народній масі, але інтелігенції з вищою освітою — ні в яким разі. З великим острахом бентежить мене думка: а що, коли вся така наша інтелігенція? З певністю можна сказати, що ні; єсть інтелігенція в кращому розумінні цього слова, котра боліє душою за більшість свого громадянства, того котре з національних дїбр утворює намул і каляє себе в власному болоті. Ці окремі одиниці, наче совість українського народу, привидом з'являються серед гурту нашого громадянства і одною присутністю, мов би паралізують ганебні дії його, нагадують про інші, вищі потреби.

(Далі буде).

О. Авратинський.

ЗЕМНЕ КОХАННЄ.

Я ударю в срібні струни
І до сонця кину зов,
Щоб його палке проміння
Запалило чорні труни
І взяло з того горіння
Мою давню любов!..

Я молитесь сонцю стану
З першим усміхом весни,
Щоб його палкі чари
Поцілунком стерли рану,
Щоб розвіяли примари
І вернули давні сни!

Душу юною з піснями
Сонцю в жертву я віддам —
Я спалю себе огнями...
Я стерплю палке страждання
Й понесу земне кохання
В золотий великий храм!..

Вас. Алешко.

З ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ.

І. Чи буде просвіток?

Хто не знає Максима Горького? Імя це популярне настільки в Росії і Європі, що придбало собі вагу авторитета, і поки авторитети міряють популярністю, а також і впливом на інтелігентні шари людскости — то до голосу їх ми прислухаємось з затаєним віддихом і хапаємо іноді їхні слова, як слова пророчі. Максим Горький користується іменем авторитета за свою незвичайну долю, великий художний талант і крайню радикальність соціально-політичних поглядів, а через те його думки про різні справи дуже цікаві, іноді мають рішачий характер, і залягають в душу слухача на чималий час.

Ми, українці, дорожимо думками великих людей, надто прихильних до нас, і тому з великою цікавістю слухали, що сказав М. Горький про нас і нашу справу¹⁾. Відповідаючи на анкету „Украинской Жизни“, він висловив, як сам каже „нѣ-скольکو общихъ, всѣмъ знакомыхъ положеній, которыя я (каже) считаю неоспоримыми“. Зразу він признає себе некомпетентним в українській справі і через те тільки й обмежився „неоспоримыми общими мѣстами“. Зведемо до купи ці „неоспоримыя мѣста“, користуючись по можливості буквальними виразами:

1) „Поскольку я знаю психику лучшей части русской интеллигенции, я знаю, что русский народъ всѣхъ трехъ племенъ мыслился и чувствовался ею какъ единое цѣлое, имѣющее предъ собою врага вполне опредѣленнаго для „хохла“, „кацапа“ и „ягута“.

2) „Русский интеллигентъ-демократъ... одинаково упорно и безкорыстно работаль во всѣхъ кругахъ пестраго населенія Россіи, и, поскольку это населеніе сознаеть свое культурное единство, свои соціальныя права, — этимъ сознаниемъ оно обязано только работѣ демократической интеллигенціи“.

¹⁾ Див. „Украинская Жизнь“, 1912 г., № 9, ст. 7—15.

3) Під державою М. Горький пропонує розуміти: „колективъ, проникнутый... пониманіемъ единства національныхъ задачъ, единства культуры“.

4) „Если говорить о Россіи какъ цѣломъ, не надо забывать, что строили ее всѣ три племени вмѣстѣ и что они-то и есть живой ея скелетъ, крѣпко обросшіи мускулами иныхъ племенъ; надо неуклонно заботится, чтобы этотъ стержень хорошо чувствовалъ свое химическое единство, чтобы онъ могъ быстро и успѣшно развивать всѣ свои добрыя, здоровыя свойства, тогда и мускулатура плотнѣе сроснется съ нимъ“.

Виходячи з таких „общихъ мѣсть“, М. Горький обурюється на націоналістів-ворохобників з П. Струве, що, мовляв, роблять замах на одну з „устойчивыхъ традицій“ російської інтелігенції; це може „задержать благодатный ростъ сознанія русскимъ народомъ единства его политическихъ задачъ“.

Чи не видно, яка міцна концепція російської державности у М. Горького? Він, як бачите, стоїть на догмі „трієдинаго“ руського народу, а цю догму скріплює з особливою ретельністю офіційна Росія в школах і т. п. З одвертістю щирої людини М. Горький констатує, що единство — непохитна традиція російської демократичної інтелігенції, яка головним побитом і держить в руках догму політичного і культурного „единства“ рус. народу. Що значить ця культурна єдність? Єдність єсть єдність і чи вона допускає існування української національної культури — логічно не може бути й мови про це. Що українці, велико- і білоруси є „стержень“, який ще мусить відчувати своє „химическое единство“ аби добре тримати „мускулатуру“ інших народів — цього ми не сподівались од М. Горького. Тут нового нічого нема. Ми це чули од гасителів російського духа. Добре відомо, що вся рухова робота організму виконується „мускулами“, а сторчак (стержень) тільки держить їх при собі, як опора для їх. Зводити роль націй до несаможитних мускулів — це значить сказати чимало. Аналогія ця наскрізь неправдива, бо коли мускули є частина організму, то нації — самостійні організми, з своїм окремим „стержнемъ“ і своєю окремою мускулатурою. Повертанне організма на другорядне становище при іншому організмі називається... ну, хай асіміляцією (на мові національних стосунків).

Ми можемо подякувати М. Горькому, що нас покликано в стержень, а не в мускулатуру, але як же бути з культурним

єдинством? Таке єдинство вимагає логічно єдиної культури, а що таке єдина культура „русская“? Це сучасна назва великоруської культури і зв'язана з нею діяльність „демократичної“ інтелігенції на користь тієї-ж культури. Дякуємо! Хоч „ми“ і приймали участь в творенні руської культури, а це значить що „ми“ були на висоті розуміння щò таке культура, але... от ми утворюємо українську національну культуру і всю свою русько-культурну роботу даруємо руському народові, собі-ж беремо „дикє поле“ і на ньому збудуємо храм нової культури... Що значить руськая культура? Це те, що ми бачимо навколо себе: щось одягнуте в руськую одєжу і прийняте свідомістю політичного „культурного“ єдинства?

І дивно звучить далі мова М. Горького. „Руській народъ“ не може будувати „велику Росію“ на пригнобленні племен, серед яких живе! Інтелігенція буде стремитись перебудувати Росію на основах „широкого федералізма“... Боже мій, то що-ж буде з „мускулатурою“? А що-ж нам? бути в стержні і ошасливлувати тільки мускули широкою федерацією?

„Руській народъ“, як бачите знову, буде заводити федерацію, а хімічне єдинство його держатиме мускули при собі цеб-то... в державі з однаковими політичними задачами, з єдиною культурою. По щирости, я не знаю як це можна зробити!

Навіщо-ж тоді д. М. Горький осолоджує свої „общія мѣста“ ріжними „святими мѣстами“ з демократично-поступового молитовника:

а) „искренній демократъ понимаетъ, что если и единицѣ потребна для проявленія силъ ея духа возможно полная свобода, — эта законная потребность становится совершенно неоспоримой и, такъ сказать, священной, когда о ней заявляютъ миллионы единицъ“.

б) „Каждое племя есть источникъ неисчислимыхъ возможностей обогащенія жизни энергією духа, и необходимо, въ интересахъ быстрѣйшаго роста міровой культуры, чтобы эта энергія развивалась нормально, втекала въ жизнь — на счастье и радость намъ — при условіи наибольшей свободы“.

с) „Пусть каждый свободно живетъ и работаетъ на землѣ, удобренной прахомъ его предковъ, украшенной ихъ великой работой, и тогда всѣ мы почувствуемъ себя въ нашей Россіи какъ дѣти на груди матери. Каждому — свое и всѣмъ — все доброе“.

Ми розуміємо цей пафос дійсного патріота нашого краю, але не розуміємо того духу страшеного централізму, що віє з державно-руської концепції культури М. Горького, з тим крайнім єдинством аж до „хімічного“ злиття нас у стержені на ролі прикріпителів иноплеменної мускулатури. Оскільки образ державного єдинства у М. Горького хибний, то годі змагатись: мускули самі держуться, поки вони живі, а стержень пасивно держить на собі усю систему, з якої і годується.

Взагалі, аналогія річ непевна. От-так ні з цього ні з того прирівняти продукт соціальних відносин — державу до живого організму, взятого з природи — це легко, але щоб це щось-небудь доказувало — можна сумніватись з неменьшим правом, ніж стверджувати.

М. Горький, цілком симпатичний в деталях і поступовій фразеології, опирається на той стержень, од якого нас одверг ще п. П. Столипін, пхнувши у инородці. І це нам було дуже користне: як культурний товчок до освідомлення нами свого становища.

І ми будемо вдячні тим, хто розбуджує нашу приспану свідомість національну і гідність людську. Ми стаємо кращими людьми, як освідомлюємось національно, бо працюємо для нашої обшарпаної хати, причепурюємо її для людського світа, для грядущого Жениха. І хто нам так або сяк нагадує, що у нас є незасвічені світильники, — ми вдячні. Національна свідомість у нас розвиває і людську гідність, почуття власної гідности, що було у нас затуркане отими „общими мѣстами“, на які опирається д. М. Горький. Робота „демократичної інтелігенції“, яку підносить д. Горький, направлена на скріплення „тріединой“ суті руского народа, для нас шкодлива: цю роботу провадить, за допомогою адміністративного апарату, офіційальна Росія ось вже дві з половиною сотні літ. „Трієдина суть“ — це колода на шляху нашого поступу і коли на ній буде „демократична інтелігенція“ культуру і культурну Росію на кошт нашої свідомости, — то це може стати фатальним і для „демократичної“ культури! Демократична інтелігенція буде, а Україна... потопає в істино-руському (трієдиному!) чорносотенстві, постачає хулігансько-націоналістичні чорні банди на всю Росію. Офіційальна Росія розуміє всю вагу „тріединої суті“ для свого панування і наса-

жує її на Україні: Україна на кошт своєї свідомости робиться резервом російського чорносотенства. З України, як з колосального підземного резервуару, вибивається чорний стовп офіційної нафти, що заливає нам очі, а разом з тим заливає очі і демократичній Росії. І буде час, коли каламутні ці хвилі так вдарять в берег „демократичної культури“, основаної на „трієдиній колоді“, що колода пустить всю ту культуру шкереберть.

І коли „демократична російська інтелігенція“, собі завдячує скріпленне „єдинства“, двиганне „трієдиної суті“ вгору, — мусить колись завдячити собі-ж, коли наше українське чорнороте кодро проковтне „демократичну культуру“ зуздром!

Радимо д. Горькому послухати не „общихъ“, а демократичних своїх „мѣсть“ і признати: що, затаючи нас в „трієдину суть“ (до речі, давно вже скомпромітовану серйозною наукою), він зменшує загально-людську культуру, працює на шкоду „планетарній єдності“, однімаючи у великої народности право на розвиток своєї індивідуальности. „Каждое племя есть источникъ неисчислимыхъ возможностей“ — так! і от ці „возможности“ можуть розвинути тільки тоді, коли їх не будуть з заїлістю дикарів викорінити російські інтелігенти — культурного думання, а офіційні патріоти — з життя. І ми маємо такі „возможности“, але як їх виявляти, коли д.д. Горькі, Струве, Родічеви — з одного боку, „Новое Время“, „Москов. Вѣд.“, „Кієвлянинъ“, „Утро Росії“ — з другого, а Савенки, Кашкарови, Саченки, Щеголеви, Двиченки — з третього гнуть в баранячий ріг і запихають в куткок тісного „єдиненія“ з міфичною „общей“ культурою, і все на підставі „трієдинства“.

В цьому пункті крайні ліві і крайні праві лави стоять, тісно приткнувшись головами в „трієдинство“, на позиції нехтування нашої національности.

Ні, добродії демократи! Щоб тягти нас в учасок „трієдинства“ — на це є спеціалісти „по спасенію отечества“, а будувати дійсну культуру нас ще ніхто не кличе. Прийдіть і своїми руками виполіть бур'ян, засіяний на наших степах трієдиною сіялкою, признайте у нас „возможности“ і не шкодьте зростові національної української культури і ми заключимо з вами вічний мир і згоду для праці на вселюдську культуру і планетарну єдність. А до того... sapientis sat.

II. *Pro domo sua.*

Ми дістали од „Ради“ поздоровлення з Новим Роком і прочитали з вдячністю та смаком. Користуючись нагодою, „Рада“ стала в нашу оборону і нагадала громадянству, що піддержка преси лежить на його обов'язку. „Українська преса — це один з найвидніщих тепер світочів, що можуть ще світити, і громадянство не може коло його своєї сили не з'осередити“ (передова, „Рада“ № 1, 1913 р.). Далі „Рада“ розказує про піддержку нашої преси... щоденної газети. Але ще далі („Українська преса в 1912 році“) згадують вже і про нас. Власне, попереду „Рада“ згадує дуже прихильно про... саму себе. Потім знаходить хиби „Л.-Н. Вістника“, особливо незадоволена публіцистичним відділом, який „особливо в другій половині року, звівся, власне кажучи, до хронікальних оглядів і взагалі прийняв досить сухий характер“. Як-же це так? бо в тому відділі бере значну участь С. Черкасенко, представник „Ради“? Далі М. Жученко спиняється на „Українській Хаті“, потім щипає „Сніп“, ставлячи його куди нижче од „Дніпрових Хвиль“, в яких д. М. Жученко співробітничав. Прихильно згадує він „Ріллю“, „Рідний Край“, „Молоду Україну“, „Украинскую Жизнь“ і зрештою бажає не сваритись новим журналам, а провадити творчу, позитивну роботу. Про всіх добре думає д. М. Жученко, хиби знаходить лише у „Л.-Н. Вістника“ і „Снопа“, а на „Українську Хату“ кладе Каїнове тавро:

„Другий наш місячник „Українська Хата“ за минулий рік ще глибше угруз на тій позиції гострого ворогування з представниками інакших громадсько-літературних поглядів, яка прийняла на стільки неприємний тон, що виключала можливість полеміки з нею. Нетерпимий і ворожий до сучасних форм літературного й українського життя характер статей головного публіциста „Укр. Хати“ знайшов собі созвучний відгук тільки на сторінках спеціально ворожого українству видання, і в цьому найвлучніша оцінка „Укр. Хати“, сумна для українського органа“ („Рада“ № 1, 1903 р.).

Ми своїм очам зразу не повірили, але ще кілька раз читали підкреслені нами слова і переконались в характері замітки д. М. Жученка: це зроблено внутрішній донос на „Українську Хату“.

Коли б Україна була незалежна, то мала б свою „охранку“ і донос на патріотичну неблагонадежність поступив би туди, а тепер подається в степи та хутори „нашому громадянству“. Подумайте: сякий-такий характер статей „головного публіциста“ „Укр. Хати“ знайшов собі созвучний (!) відгук тільки на сторінках ворожого українству видання! Об'єктивність д. Жученка далі доходить до такого логічного абсурду: через статті одного публіциста з „Хати“ весь журнал має сумну оцінку, просто нікуди не годиться, „угруз“ і т. д. Коли повірити д. Жученкові, що один публіцист зіпсував репутацію журналу, то як бути з іншими публіцистами, поетами, белетристами і критиками того ж журналу? Що д. Жученко зробив донос (внутрішньо-українського характеру), тому докази: донос анонімний — не вказано ні імени публіциста, ні назви ворожого українству видання, і зміст: „Укр. Хата“ созвучна спеціально-ворожому для українства виданню, цеб-то: непатріотична, неблагонадежна, а через те: на обов'язку громадянства не передплачувати „Укр. Хату“. О, мудреці і великі добродії! Вони бажають добра Україні, тільки вони уміють її любити і бездоганно, всесторонньо їй служити, а себе хвалити... Як баба Палажка цідить: „Я ніколи не зачепила малої дитини, за всіх молюся Богу, ще й Параску, стару суку, поминаю в молитвах“.

Тут власне не цікавий ні той публіцист, ні вороже видання, а важно... скомпромітувати журнал, що й стверджено фразою „і в цьому найвлучніша оцінка „Укр. Хати“, сумна для українського органу“...

Коли „Укр. Хата“ така „сумна“, то чому „Рада“ хвалить сама себе? Це-ж просто неприлично — розписуватись, що ми, мовляв, освітлювали об'єктивно, широко, теоретичні основи обмірковували і т. п. Словом, були універсальними в своїй роботі! А між тим... в минулому році, не далі, ми чули слова відомого поступового талановитого публіциста Олександра Яблоновського: „Когда раскрываешь „Раду“ — дѣлается стыдно за газету“... Що писало недавно „Діло“ про „Раду“ — не згадуємо. А це яка оцінка самофалки „Ради“? Це-ж свій созвучний голос так говорить... Чи од такої компетентної і неворожої оцінки не горять уші од

сорому у „Ради“, що з такою дивовижною безсоромністю вихвалює себе на своїх сторінках? Фе, як гидко...

Оскільки „Рада“ об'єктивно оцінює з'явища, наведу я оцінку „Укр. Хати“, зроблену безсумнівно-поступовим і созвучним „Раді“ органом. Ніколи не прийшло б нам на думку хвалитись тим добрим словом, як нам сказав орган (об'єктивний, бо нічим з нами не звязаний). Д-ій Жученко з майстерністю пересмикувача і „скромністю“ радяннина хитро підморгує громадянству про созвучність „Укр. Хати“ з „спеціально ворожим українству виданням“, а що він скаже на ці слова:

„Представители современной украинской литературы раздѣлились на два лагеря: одинъ — вѣрный добрымъ старымъ традиціямъ, лагерь старой литературной школы, консервативный въ вопросахъ искусства и глухой по отношенію къ другому, стремящемуся ко всему новому, оригинальному, неподдающемуся шаблону; это послѣднее теченіе молодой Украины, несмотря на всѣ препятствія, смѣло прокладываетъ новые пути среди враждебной и затхлой атмосферы рутини и застоя; оно уже успѣло выдвинуть изъ своей среды не мало свѣжихъ силъ, обладающихъ несомнѣннымъ талантомъ и дѣлающихъ честь этой формирующейся на глазахъ нашихъ школъ, оно же имѣетъ свой литературный органъ: „Українську Хату“, который является въ настоящее время самымъ интереснымъ, наиболѣе культурнымъ, смѣлымъ въ разрѣшеніи жгучихъ проблемъ и оригинальнымъ украинскимъ журналомъ. Все, что имѣетъ своею цѣлью борьбу противъ гнилыхъ традицій и догматовъ старой школы, всякая свободная мысль, каждое весеннее движеніе души, все, что преслѣдуетъ задачи новаго искусства, новыхъ міровъ и настроеній въ области литературы, театра, критики, культуры — все это находитъ себѣ отраженіе и освѣщеніе на страницахъ этого интереснаго журнала“.

Далі автор прихильно оцінює писання М. Євшана, М. Сріблянського, М. Рильського, Г. Чупринки, М. Філянського, М. Вороного і инш. і закінчує:

„Въ общемъ — журналъ производитъ очень хорошее впечатлѣніе вполнѣ культурнаго, идущаго навстрѣчу молодой жизни и ея жгучимъ проблемамъ — органа“¹⁾.

(А. З. „Огни“, № 40, 6 октября, 1912 г.).

¹⁾ Автор цієї замітки А. Закржевський — відомий російський критик-філософ, що добре зарекомендував себе книгами „Подполье“, „Карамазовщина“ і „Религія“.

А це думка якого органа? Ворожого українству? Не того, що завів у себе спеціальний український одділ і гаряче обороняє українські постуляти? Все це „Рада“ знає, але щоб вона ставилась об'єктивно до „Укр. Хати“ — це занадто для літературних фальшивників. Ще „Укр. Хата“ й на світ не родилась, як „Рада“ одмовилась друкувати оповістки „Укр. Хати“ не то що в обмін, а навіть за гроші. Тільки після довгих переговорів згодилась, а потім... Громадянство знає, з якою заїлістю „Рада“ хотіла знищити наше видання, але й багато де-чого ще не знає...

Правда, ми відносимось з ворожістю і нетерпимістю, але до таких лише фактів, як оця чудесна „оцінка“ „Укр. Хати“ в „Раді“. Ми ніколи не будемо плескати в долоні перед вопіючими гидотами, що родяться в нетрах українофільства. І нехай піймана на негарних вчинках „Рада“ не підморгує про „Хату“, бо можна доморгатись до несподіваних наслідків. Хвалити себе, підмазувати себе солодким патріотизмом, аби проскочити кріз вузьку шпаринку до громадських кешень, і разом з цим пускатись на такі безчестні вчинки в перший же день нового року — це занадто вже й для безстидної „Ради“... Пускати сльози над українською пресою і в тому-ж числі вживати таку нечесну зброю для боротьби з українським органом, що має сміливість не по-радянському любити свій край — це вже останній щабель морального занепаду і громадського банкруцтва.

Не знаємо, чи українське громадянство розуміє всю цю прірву крутійства і хижачтва, але ми переконані, що „Рада“ вже занадто часто почала псувати повітря. Ми радимо „Раді“ оглянутись на своє недавнє минуле і згадати всі свої розумні вчинки: роздмухування ворожнечі в громадянстві, нерозуміння своєї місії, повну безпринципність, залицання до „двохглавого орла“, вихвалювання своєї братії і гидотну лайку на „інакомислящих“ земляків, а тако-ж і ті яскраві оцінки, котрі з багатьох уст вже лунали. Так то, добродії. Ви вважаєте недостойним полемізувати з „Хатою“, але сердечно полемізуєте з „Кієвляниномъ“. Де-ж тут ділось ваше достоїнство? Невже „Кієвлянинъ“ менш чужий, ніж „Укр. Хата“? В цьому-то й секрет вашого українського братолюбія... Так, так, ви любите людей і Україну...

Якось боляче нам думати: невже ми нічого не зробили вартого путнього слова? Розпочинаємо 5-й рік видання журналу з надією, а за спиною сичить якийсь голос з-під рідної стріхи і нашіптує на бік людям брудні натяки... Містили в „Хаті“ твори багато-багато людей, з гризучою журбою: невже це не користне для рідного краю? Невже нема ні одного вірша, оповідання, нарису, статті публіцистичної, критичної і ин., щоб варте було нашої любови? Невже ні одного нового слова ми не сказали, ні одного щирого почуття і пориву не виявили?

І невже наша робота не варта иншої „оцінки“, як це зробила „Рада“ в день нового року? Невже ми даром тратимо огонь душі, працю, час, засоби? Навже ми марно зріклись кар'єри прилипчивих патріотів, що під крилом авторитетів і панів в'ють гніздечко патріотичности і трафаретної любови до України?

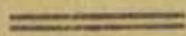
І нас би хвалили, й не аби-як, коли б ми прийняли готові форми думання і патріотизму, а не шукали... Ця думка отрує зародки покірливости, примирення і згоди.

А хотілось би все забути, все простити...

Та зробіть ви хоч одну чесну оцінку „Укр. Хати“ — і ми забудемо всю вашу семилітню гризню і крутість, але при теперішніх тенденціях ваших — один Бог знає коли ми покинемо „ворожнечу“ і „нетерпимість“.

З Новим Роком, землячки!

М. Сріблянський.

ЖУРНАЛ ЖУРНАЛІВ.

На острові, — *М. Коцюбинський* („Літ.-Наук. Вістник“, Січень).

Ескіз часто буває багато кращим картини, через те, що він таїть в собі невиявлені можливості. В нерівних штрихах, в дріжачих тінях, в непевних контурах міститься багато такого, що і не може бути виговореним до краю. Нам здається, що художник в ескізах буває більш щирим, більш інтимно пригортається до читача душою...

Таким ескізом і називаємо: „На острові“. В йому немає фабули, немає змісту, але сама ота ескізність твору дає можливість художникові вільно творити, дозволяє йому в нескладних зарисах рисунка запрягати свій настрій, своє інтимне почуття і ним заразити читача.

Без зайвих слів, без яскравих фарб і образів, художник переносить нас на той кутик землі, де люди живуть коло моря, з морем і на морі, де люди, — мов діти грізної стихії, стали душою і обличчям подібним до його. І образи людей вдалились художникові прекрасно, але й не менше прекрасні зариси картин природи...

„...А Джузепе співає. Мішає, зігнутий, фарбу і посилає на море крилаті слова. Яка вона пишна, — його країна, коли цвіте виноград! Коли вітер несе над садами золотистий з цвіту пилок, сонце п'янить, наче добре вино, а тобі нема ще й двадцяти років!...

„...Джузепе співає. Він тут більший хазяїн, ніж на землі. Він певне подумає перше, ніж скаже, від кого родився: од жінки, чи од морської хвилі. Старий оддав морю сина і внука, за те скільки підняв з його глибини! Море било і гризло його, як прибережну скелю, він став шерсткий, як губка, просолився, наче канат, але душа голубіє у нього, як море в годину і очи ховають промінне сонця. Він знає всі вісім вітрів, як братів рідних, розуміє мову неба і моря, і збирає рибу наче плугатар хліб з поля, наче сам він засіяв нею морську глибину“.

Тут в сусідстві з прекрасним, могучим морем, під чаруючим південним небом і чужі приїзжі люди почувають себе наче дужими, легшими і свобідними. Досить одного погляду,

щоби зрозуміти один одного і віддатися цілком, бо то єсть частина краси і волі, котра тут виключно панує.

... І коли ненароком неначе розкриває на мене свої вохкі фіялки, мої очі впевнено кидають в них:

— Ти моя?

Вона ще не знає — „чия“, вагається трохи.

Але я не вагаюсь і жду лиш, коли ми поглянем на себе.

— Ти моя.

Тоді її очі раптом розкривають свою променисту безодню, готову мене поглинути і твердо говорять:

— Твоя.

— На віки?

— На віки.

Хиба-ж може бути инакше? Стоїмо на тій самій землі — ледве десять кроків між нами, — одно сонце нас вяже, ті-ж краєвиди входять у нас і навіть тіні наші зливаються разом.

Ми то купаємо очі у морі, то очі в очах“...

Люблю жінчину, психологічний етюд на 1 дію —
Гн. Хоткевич („Вістник Культури і Життя“, чч. 1, 2 і 3).

Між горою сміття і трафаретів думки й форми приємно зустріти в українській драматичній літературі надто цікавий по змісту і глибоко оригінальний по будові етюд — „Люблю жінчину“. Свої смілі, оригінально-глибокі думки автор вклав в уста двох персон: божевільного Роберта і лікаря Льоренцо, котрий виратувавши свого клієнта, тим взяв наче на себе його хворобу — став також божевільним. Головною точкою їх божевілля була любов до жінчини...

Роберта кинула його кохана жінка Бьянка. Сеї зради він не міг знести, бо вона була для його все. У його був сад — вона вирвала у нім всі квіти і потоптала їх. Був бог — і вона повалила його алтарь. Віру взяла, житте, розум, волю... З нею він згубив матір, світ цілий і житте без неї — темниця. Він поставив її в центрі мирозданя — і хотів одного на світі — любови, бо з цею любовю він був єдиним щасливцем, котрому заздріли шепочучи: „хто сей, що має таку прекрасну жінчину“? На поклики матері через слуг з'являється лікар — Льоренцо і хоча мати запевняє, що хворий лікаря не прийме, він намігся таки бачити Роберта — бо хоче примінити один новий спосіб лічення. Роберт, по оповіданню матері, хворіє тим, що „ходить, ходить, ходить і говорить безперестанно“. Ось тут і завданне

лікаря: „пацієнт говорить, се його вбиває. Треба не дозволити йому говорити, взяти монополію говоріння в свої руки“. Лікар певен, що він стоїть на певній дорозі, що вирятує хворого, а тому просить зоставити його сам на сам з ним. Мати пішла, входить Роберт і горить, говорить і нічого не чує, ні нащо не звертає уваги. Але коли лікар почав собі говорити без перестанку, то хворий переставав тільки в ту хвилину, як чув одні і ті ж созвучні слова. Така балачка шла довго і вже хворий перестав давно, а лікар говорить і говорить. Говорить про любов свою до жінки, про тугу свою і кличе її. Але в сій сповіді він значно одрізняється од Роберта своєю любов'ю. Він каже: „я так тебе люблю, що перенесу навіть відсутність твою“. І ціле життя своє він не мав жінки, він побідив в собі свого звіря і йшов самотнім, чужим і не зрозумілим, бо бачив в жінці „лиш ту, що прийшла сюди з Країни Чистоти“. І божеволіє він „не за себе, а за жінку! За всесвітню ідею її чистоти!“ Ролі міняються — вже Льоренцо стає наче лікарем, бо хоче його впокоїти і впевнити, що його жінка прийде до нього, бо „стільки на світі є прекрасних женищ“. І тут він показує йому у вікно протилежне мешкання, де танцює у танцюльці багато дівчат і висловляє, що „любити жінку — се значить оддавати їй сік життя, тратити на неї і для неї все найдорожче з себе і у себе“. Льоренцо хапає Роберта за горло і душить. Той кличе поміч і обзиває Льоренцо божевільним. Далі Льоренцо тонко, їдко сміється над сим назвищем — „божевільний“. Се є просто клясична місце для характеристики сучасної путанини понять, але сила і краса його неможлива для пересказу. Треба його перечитати.

Недостачі нашого життя, — *І. К(фипякевич)*. („Ілюстрована Україна“, ч. 3).

...„Що недостає нам багато, се річ ясна. І теперішні відносини по в усім є корисні і минувшина не дала нам стільки, кілько могла дати. В минувшині нитка нашого життя рвалася часто і тільки великими зусиллями можна було навязати її наново. Багато нашої сили йшло в те, щоби лише заховати в цілості придбання минувших поколінь, щоби не дати пропасти культурним добуткам, — не було змоги кинутися на нові шляхи, ширше розвинути крила... Лишилося в нашій минувшині багато пам'ятників незавершених, багато мрій і плянів, яким не судилося здійснитись... На тих руїнах буду-

вали ми нову українську культуру. Не легка се була робота. Спадщина лишилася багата — але була немов скарб закопаний, за яким треба було шукати довго і з трудом... А нерозуміння ішли не марне, бо час знищив старі вартости, або відібрав їх ціну. Що було гарне і добре для давніх поколінь, для нових показувалося без хісна і вартости. Не все можна будувати на давних основах. А знайти нові горизонти не легка річ, — не відразу можна трафити на відповідну дорогу... Багато сил і трудів йде без ціли на самі пошукування... Наше життя має ще багато прогалин і не виповнених місць, багато дізгармоній і контрастів... В нашій культурі не виробився ще стиль“...

Далі автор спиняється на ролі яку відіграють в нашій житті „традиція і чужий вплив“. Минулим ми цікавимося і наче знаємо його, але з ним ми не зжилися, воно не ввійшло в нашу кров і кістки, а тому і немає наслідків для сучасного, тому ми так легко піддаємось впливу чужих, сусідних культур — польської і російської. І не біда позичати у культур сталих, вікінських, клясичних, але горе, що ми позичаємо у тих, що й самі ще не знайшли своєї дороги. Та мало того, що користуємося у них, бо такі не раз піддаємося їм, переймаємо некритично все, що бачимо...

...„Треба нам змагати до чого іншого. Національна культура се вислід праці поколінь, що разом трудилися на спільній основі. Сю основу можемо знайти тільки в нас самих — в доробку минулого життя і в теперішніх наших потребах. Від чужих можемо взяти тільки сирий матеріал і загальний досвід, будову нашу мусимо будувати на власних наших плянах і у власнім стилі“.

БІБЛІОГРАФІЯ.

Іван Франко. *Мойсей*, поема. Вид. 2-е з передмовою. Львів, 1913 р., стр. 63, ц. 60 сот. (24 коп.).

На тлі біблійного оповідання про великого вождя ізраїльського народу, Іван Франко розлився лірикою людини, що переповнена стремліннями і настроями вождя народу. Поема вся — ніби підрахунок думок і розтрачених сил на користь того сфінкса, що зветься народом і живе зовсім іншими жаданнями. Жадання народу — жити добре, а жадання вождя — влаштувати добре життя народові. Цілком інші позиції. І через те, що ніколи ніхто не був задоволений сумою свого життя, то ніколи „народ“ не був задоволений своїми вождями, котрі тако-ж ніколи не були задоволені своєю діяльністю. Коли людині не вистачає сил зробити своє власне життя, то, очевидно, ніколи вона не влаштує доброго життя мільонам одиниць, пересичених жаданням лише хліба. Через різницю позицій завжди

виникають конфлікти народу з вождями, особливо з тими, котрі можуть обіцяти лиш „духовний хліб“, але свої обіцянки одягають в алегоричні слова, пр. про „медом і молоком пливучі ріки“ або „золоті яблука райського саду“. Мудрим оком можна завжди бачити прірву між народом і вождями, яка тепер ще глибша, ніж коли, бо коли раніш вождь був демагогом, деспотом, пророком — підтримуючи свою владу авторитетом Божим і ведучи народ тільки наказами ніби од Бога, то тепер вождь хоче вести народ, опираючись на „інтереси широких народніх мас“. А маси мають масу суперечних інтересів і вимагають, щоб вождь задовольняв їх. Очевидно, він не може зробити цього хоч-би через те, що він керується іноді певною системою принципів, що суперечать інтересам „широких мас“. Ніколи ще духовні вожді не були такі без-збройні реально для того, щоб бути вождем, як тепер. Люди, що не мають нічого, покладають надії на свій „духовний скарб“, „духовну силу і владу“, вимахують чорнильними перами, вважаючи їх за скипетр чи булаву, і переживають великі муки, трагедію народнього вождя, непризаного своїм „народом“. Тим більше це виглядає сумно, іноді трагікомічно, що наша епоха хворає на „перепроїзводство вождів“ і на „одсутність народу“, що задовольняв-би славолюбні тенденції всіх вождів і кандидатів на їх.

Видно, що наш поет глибоко був перенявся думками про цей конфлікт народу з вождями, що знайшов собі сюжет лише в біблій, героя — лише Мойсея, рішення проблеми — лише в „божій карі“ бунтівникам народнім і „божому суді“ провідникові народньому, а свою роспуку — в „посланні“ до українського народу.

І дивно, те „посланіє“ звучить як безнадійна промова Мойсея до народу, з погрожуванням неслух'яному, прозаїчному аж до нудьги народові (ст. 28—30): „Горе вам, бунтівничі уми!“ Малюючи те безнадійно-сумне становище нашого народу, поет скінчує все діло сліпим: „Та прийде час, і ти огнистим видом засьєш у народів вольнім колі, труснеш Кавказ, вперешся Бескидом, покотиш Чорним морем гомін волі і глянеш як хозяїн домовитий по своїй хаті і по своїм полі“. Це все дуже добре для тшеславія і самолюбія „народу“, але... не просвітлює грізного питання, поставленого досить ясно нашим поетом. Поет — вождь сучасного калібру — лереповнений вірою в народ і зневірою в себе: присвячує поему „своєму народові“: „Твоєму генію мій скромний дар весільний“. Словом, ви, браття, — геній, а я... здатний лиш на скромні дари. А це-то й позбавлює сучасних вождів всякої надії на званіє вождя. Треба признати сумну правду, що вождь мусить бути багатий! і сильний остільки, щоб не робити „генієві“ реверансів. І в цьому трагедія і І. Франка, що все життя був багатий лише на „духові скарби“, які „народ“ оцінює на смак кожного окремого блазня. Вся трагедія сучасного вождя в тому, що його ніхто не визначав на вождя, він сам себе оповішує вождем, „духовим“ для авторітетности, а дійсні вожді ті, кого обирає „народ“ і признає жалуванне за політичні і адміністративні таланти. Але ці вожді — скучна проза життя, без усяких трагедій, хіба одної — позбавлення жалування.

Д. Іван Франко глибоко прозрів у проблему відносин вождя до народу, але скінчив „посланієм“ до народу, признаннем утопічности настроїв вождя, цеб-то тим, з чого родилась „трагедія вождів“ — романтикою, яку Ів. Франко завжди осуджував досить різко. „Духовий вождь“, як Мойсей, добре зробив-би, проклявши іменем Бога народ, знищивши в прірві „бунтівників“ і вмерши граціозно самотним на високій горі, а народ, люде гонені „невідомим Божим перстом“

... підуть вони в безвість віків,
Повні туги і жаху.
Простувать в ході духові шлях
І вмирати на шляху.

Поєма, написана гарним віршом, представляє собою один з кращих творів нашого письменства. Будитеме серйозну думку в кожному читачеві, а користна дуже для всіх кандидатів на вождя. Пройнята живим публіцистичним нервом, збуджує відповідні мотиви в душі і навіває багато думок, вроді вищенаведених. Перед юбилеєм поета свідчить, що доля його подібна до Мойсеєвої — бути самотнім, хоч і великим. Хоч постать Ів. Франка і більш реалістична, ніж Мойсеєва, але і йому довелося прожити болючу „трагедію вождів“.

М. Сріблянський.

Микола Вороний. *Театр і драма*. Збірка критичних статей з обсягу театрального мистецтва і драматичної літератури. Вид. „Волосожар“. К. 1913. Ц. 50 к. 168 ст. in 16°.

„В останній час нерідко доводиться чути, що писати про український театр стало майже неможливим. Лекше, мовляв, перейти по натягненій лінві через Ніагарський водоспад, ніж написати правдиву критичну статтю, не зачепившись за артистичне самолюб'є, не наразившись на непорозуміння, а часом і гострий конфлікт з якимось театральним керманічем“. Так починає свою книжку ш. автор. Правда, починає з „мовляв“, але далі сам признає існуючим сей „антагонізм“ між артистами та театральними критиками і „по совісті“ признається, „що всі мої симпатії все-таки лежать на стороні... артистів“. Чому? Бо „що там не кажіть, нехай наші артисти спеціальної техніки сценичної гри і не вчилися, але ж вони практично, протягом довгих років, засвоїли її собі, зробились спеціалістами своєї справи і вже дають нам щось певне, вироблене і позитивне. Що ж позитивного дає нам наша сучасна театральна критика?“ Се останнє питання ставить автор тільки на те, щоби вчитати критиці довгу нотацію власними словами, словами німця Г. Фукса, а нарешті і — „українського артиста“, а сим довести, що „щоб чомусь вчити другого, щоб дати комусь добрі, корисні поради, треба самому щось знати“. Золоті слова!.. але ще не всі, бо далі ш. автор радить полемичній критиці з її „цілковитою неосвідомленістю з театр. справами“ пам'ятати, що „боротьба користна, вона освіжає і оздоровляє творчі сили, але тоді, коли вона ведеться з принципіальним ворогом, а не з самим собою, не в своїм власнім організмі. Се повинні пам'ятати всі наші національно-культурні робітники, щоб не марнувати сил своїх“. Не знаю, може ставши на боці одного з ворогів таки дійсно не порадиш боротись другому з ним, але мені се невідомо. Відомо тільки те, що живе, здорове життя є безперестана боротьба не тільки двох організмів, але в самому організмі. І коли б тої боротьби не було, то і життя не було-би. Правда є боротьба і „боротьба“... Тим часом „серед такої-то, згущеної атмосфери“ ш. автор, оддавши попереду всі свої симпатії... артистам бере перо і вірить, „що чесно, широко і головню об'єктивно і спокійно висловлена думка“ доведе до порозуміння. Кого з ким? Критики і артистів? Але де ж тоді буде об'єктивізм, коли ш. автор став на боці артистів? І чи може він бути в його словах?... На мою думку „чесно, широко і головню об'єктивно і спокійно“ необхідно говорить, але ставши оддала од тих двох ворожих станів, а коли вже й ставати на сторожі чийх інтересів, то виключно — інтересів чистого театального мистецтва, во їмя котрих, гадаю, і веде свою боротьбу „полемична критика“ з артистом. А стати на стороні одного і похваляти об'єктивністю свого присуду, то про се ми чули і забули вже.

Я навмисне довше зостановився над „вступом“ в книжку, бо він яскраво характеризує роботу ш. автора і її єдину головню недочаду. Правда, далі, в захваті критичного аналізу автор буває значно об'єктивнішим, ніж обіцяє, бо там і тоді він стоїть на боці самого театального мистецтва, яке безперечно любить чесно і широко та во їмя котрого забуває все. Більша і головня стаття в книжці є: „Театральне мистецтво і український театр“. Стаття має такі розділи: Вступ. 1, Загальний погляд.

на театр. мистецтво. 2, Артист і режисьор. 3, Драма. 4, Публіка і 5, Загальні висновки і перспективи. Широко користуючись методом порівняння, автор дає в кожному розділі велику суму знання про кожне питання в європ. літературі, про стан справи в людей з багатою культурою і тут же порівнює з тим, що є в нас. Такий спосіб крім того, що дає ширше знання читачеві, ще надає певного рода авторитетність говореному, бо без сеї авторитетности, особливо в міснях критики нашого, для амбітного читача се все здалось би тільки „зубом“ на артистів, чи когось другого.

Вся робота свідчить про широку очитанність автора, про тонке розуміння самої справи і про велике умінь його переказати все необхідне читачеві. З величезної маси матеріялу, автор зумів дати саме необхідне, дати історію театру, його розвій і сучасний стан, окреслити доступно і тонко суть самого мистецтва і кожної складової частини його, все се знайти в нашій театрі і зазначити його хиби. Здається немає і дрібниці, котра би була дотична театрові, а не була згадана автором книжки, чи то з історії його ідей, чи техніки... Се все робить сю книжку найкращим підручником для вивчення театральної справи, як рідної, так і всесвітної для всіх, а що для укр. артиста — просто необхідною.

Другі статті: „Драма живих символів“ і „В путях брехні“, то єсть ширші студії над одним питанням, вони мають між собою цілість внутрішню, бо друга є ілюстрацією до першої, а саме характеристика нової драми — „драми живих символів“ і перша спроба такої драми в нас в „Брехні“ Винниченка. Статті менш цікаві, але своєю присутністю в книжці тільки доповнюють справу.

Кінчаючи сю заміточку, я не можу не зостановитись ще над загальними висновками і перспективами автора. Тим більше, що вони є прекрасною антитезою до вступу, а тому і позитивною стороною праці його. Порівнюючи європейський театр з нашим і тут автор каже: „Сучасний європ. театр переживає кризис і кризис доволі таки важкий і затяжний. Творчість актора понизилась і здрібніла, драматургія підупала, а сам театр перестав бути храмом чистого мистецтва“... „Зовсім инакше стоїть справа з укр. театром. Він також переживає певний кризис, але сей кризис походить не з виснаги, не з виродження нашого театр. мист., яке навпаки ховає в собі ще багато тривких зародків, потрібних для його розвою. Се кризис молодого організму, який вже переріс свій дитячий вік і тепер саме стоїть на порозі змужнілости... Безперечна річ, що нашим акторам здебільшого бракує загальної і фахової освіти, що наш драматичний репертуар здрібнів і з'убожів, що наше укр. громадянство слабо підтримує свій театр... але причини сих сумних явищ лежать не в самім театрі, а за межами його“...

Але, скажимо ми, сконстатувавши кризис нашого театру, зазначивши його хиби в сей час не слід би було всю вагу негативного в нім складати на щось по-за межами театру, бо се є мало не оправданнем для багатьох сучасного стану річей, нашої бездіяльности і некультурности. А звідси чи далеко вже й до повного застою?..

Два слова видавництву „Волосожар“... „Хорошее начало — половина діла“. Виданнем в першу чергу такої потрібної і корисної книжки, як вищезгадана, воно зробило вже дійсно половину діла, а саме — воно зарекомендувало себе з найкращого боку. Побажаємо йому тільки одного — держатись висот чистого мистецтва, і не спускатись в долину, щоби не вгрузнути у болотах комерції та несмаку. Ян. Стонолос.

Дм. Донцов — „Модерне москвофільство“. Київ 1913 р. ст. 30. Ц. 10 коп.

Цітатами з українських газет і журналів і фактами з громадського життя українців автор доводить, що ціле сучасне українство знаходиться під великим впливом російської культури, що в самому українстві існує дуже сильна течія, яку автор називає москвофільською. Вплив помічається

передо всім в мові. Автор наводить кілька зразків „української“ мови, і йому доводиться запевняти читача словом честі, що він взяв свої зразки з українських статей, бо інакше йому могли би не повірити — так мало в цих цитатах подібності до української мови! Далі автор характеризує психіку росіян і слідить, як вона відбилась на психіці українців. Рабське падання до ніг російської культури, повна відсутність почуття національної гідності, повне нерозуміння своїх національних завдань, безвиразність політичного світогляду, наївна віра в силу проповіді і т. д. — все це автор пояснює згубним впливом на нас російщини. З думками автора про негативне значіння для нас „модерного москвофільства“ можна хіба згодитись і подякувати авторові за живе, одверте слово.

А. Товначевський.

С. Н. Щоголевъ. Украинское движение какъ современный этапъ южно-русского сепаратизма. Киевъ, 1912, стр. 588, ц. 2 р. 50 к.

Це дивовижна книжка: написано багато, а читає нема чого. Є такі книжки на світі: на кожній сторінці написано те саме. Зміст усієї книжки вкладається в двоє-трьох слів, але чому автори повторюють їх на сотнях сторінок? Наприклад: в книжці п. Щоголева на кожній сторінці написано: український національний рух штучний, шкідливий; руйнує Росію; весь рух — польська інтрига; укр. преса, література і діячі — нікчемні нездари. І все це пересипано адресами, до яких треба шукати „членів української партії“, щоб цупити їх „къ отвѣтственности“ і карать. Основна точка п. Щоголева: українського народу нема, не було і не повинно бути. Є тільки „руссіє“, в тім гурті і „малороссы“. Оце і все. Як бачите, „науку“ п. Щоголева можна викласти в кількох рядках, але навіщо він писав кілька сот сторін? Аби писати... С. Щоголев хвацько шпурляє „фактами“, „цитатами“, „авторитетами“, бурею проходить по всій українській, російській, європейській науці, літературі, політиці і накопичує українські „ужаси“ як повінь кригу. По формі писання книжка п. Щоголева цілком подібна на ті авторитетні „доклади“ учених філерів „почальству“, що можна було колись як курйоз читати в „Быломъ“. Спочатку „наукова“ частина, потім „критична“, потім „мѣры“. Так і тут планомірно від „науки“ аж до „должны быть строго караемы“.

Книга повна хвальші, брехень, перекручування і „участкового смороду“. А вказівок на „джерела“ тисячі. І майже кожне джерело перебріхане, підтасоване, перекручене. Найбільш точна поліцейська частина. Єдиний брак тут є: нема списку по-іменного всіх передплатників української преси, всіх „членів української партії“ і де-яких адресів. Це була б тоді „настольная книга N-го охранный одділу“, хоч і в такому вигляді книга служить своєму призначінню. Книга повна такої звірячої злоби і ненависти до українського руху і народу, в якому цей рух іде, що коли-б п. Щоголев мав змогу реалізувати свої „симпатії“ — це була б інквізиція страшніша од середньовікової. Цей „добродій“ називає себе „южанином“ („мы-южане“ звертається до однодумців), цеб-то він вважає себе за „малоросса“ — і цьому можна повірити, бо тільки ренегати такі злові до свого коріння, тільки зрадники так ненавидять те, що вони зрадили, продали. І це ренегатство має найогиднішу форму — іудинства. Уявіть: п. Щоголев страшенно турбується, щоб „бѣдный малороссъ“ був культурний, щоб українці його не деморалізували і т. п., а рух український вважає обскурантним, реакційним! Тим-то Україна така нещасна, що має „синів“ таких, як Пихно, Савенко, Стороженко, Щоголев, Шульгин і інші. Настільки ці ренегати злові, брехливі і гнусні, що в самому Києві прилюдно дихають такою ненавистю до України, якою не може пишатись кожний душолюб що-до своєї жертви. Тільки український народ можна так ображувати, тільки в його хаті можна так вільно поводитись і розмахувати руками.

Книга п. Щоголева нечесна і через те ми не вважаємо ні полегізувати з ним, ні змагатись — лише констатуємо. Жаль бере за людину...

М. Сріблянський.

50-00

ФРВ

80

ЛІТЕРАТУРНА ХРОНІКА (нові книжки).

Минола Чернявський — *Богові невідомому*. Оповідання. Вид. Укр.-Руськ. Вид. Сп. К.—Л. 913 р. Ц. 70 к.

В. Винниченко — *Твори, т. V*. Вид. „Дзвін“, К. 913 р. Ц. 1 руб.

Леонід Глібів — *Байки*. Вид. „Лан“. К. 913 р. Ц. 25 к.

В. Гауф — *Казки*, кн. II, пер. О. Олесь, з мал. Ів. Бурячка. Вид. „Лан“. К. 913 р. Ц. 25 к.

В. Товстонос — *Вічна пісня*. П'єса на 3 дії. К. Ц. 35 к.

Х. Майстренко — *Рукавичка*. К. 913 р. Ц. 3 к.

Д. Коломійцев — *Така доля*, поема. Вид. п'яте. Сімферополь. 913 р. Ціна 8 коп.

Д-р Василь Щурат — *Літературні начерки*. Л. 913 р. Ц. 3 кор.

Богдан Лепкий — *Начерк історії укр. літератури*, кн. II. Вид. „Галиц. Накладня“. Ц. Кор. 1'50.

Микола Вороний — *Театр і драма*. Вид. „Волосожар“. К. 913 р. Ціна 50 коп.

Дм. Донцов — *Модерне москвофільство*. К. 913 р. Ц. 10 к.

Мих. Возняк — *Просвітні змагання галицьких Українців в 19 віці* (до 1850 р.). Вид. „Просьвіта“. Л. 912. Ц. 80 сот.

Мих. Возняк — *Житє і значінне Ів. Франка*. Л. 912 р. Ц. 50 кор.

П. Сениця — *Музичні твори до слів Олесь*. 4 №.

В. Яблоновський — *Сіяна трава*. Вид. „Рілля“. К. 913 р. Ц. 1 к.

І. Щоголів — *Як позбутися осельні*. К. 912 р. Бібл. „Села“ № 3. Ціна 3 коп.

В. Антонович — *Коротка історія козаччини*. 3 ілюстр. і картою. Коломия. Вид. „Галицька Накладня“. Ц. К. 1'20.

О. Синявський — *Про що співають кобзарі*. Харків. 912. Вид. ім. Б. Грінченка, Ц. 10 к.

Лев Толстой — *Живий трун*. Драма в 6 актах. Вид. „Галицька Накладня“. Ц. 60 сот.

Віктор Гіго — *Ватерльо*, пер Ів. Франко. Л. 912. Вид. „Просьвіта“. Ціна 40 сот.

Під прапором Свододи! — вибір патріот. деклямацій. Scranton, Pa. 912 р. Ц. 30 цен.

Український Співаник. Зладив Ан. Гапаяк. Л. 912. Вид. „Просьвіта“. „Запорожець“, календар на 1913 рік. Коломия. Ц. 72 сот.

Наукова бібліотека
Національного університету
«Києво-Могилянська
академія»

149871

UKMA Library * Book

0423698

Приймається передплата
на 1913 рік

(РІК ВИДАННЯ ПЯТИЙ).

4 руб. на рік

і

2 р. 50 к. піврічно.

літературно-критичний,

громадський

український місячник

Завданням журналу „Українська Хата“ є — по можливості повне освітлювання процесу ідейного, духового життя України, беручи його під розвагу національності. Література, як головний виразник його, розкриваючи се життя в його основі, займе перше і найповажніше місце на сторінках журналу. „Українська Хата“ обслуговуючи інтереси української інтелігенції, буде відкликатися на всі важливіші громадські події українського і світового життя, а також на розвій мистецтва в різних його проявах.

Журнал „Українська Хата“ буде мати відділи: а) художньо-літературний (поезії, нариси, малюнки, оповідання, новели, повісти, романи, драми і т. и. оригінальні і перекладні); б) критичний (критичні статті, літературні огляди, характеристики письменників); в) науковий (теорія, історія і філософія літератури, психологія творчості та ин.); г) публіцистичний (статті, в котрих обговорюватимуться різні події українського і світового життя); д) мистецький (статті про музику, театр, малярство, архітектуру та инше) і е) широко поставлена бібліографія.

Крім того з 1913 року при журналі „Українська Хата“ вводяться слідуєчі нові відділи: а) Журнал журналів. З маси друкованого в українській пресі буде вибиратись все, що найбільше цікавого для інтелігентного читача, таким чином наш журнал поставить його в курсі біжучих літературних і громадських справ; б) Літературна хроніка буде занотовувати всі новини українських видань.

Виходитиме журнал в кінці кожного місяця чепурними, розміром не менше 64 сторінок набору, міцно зброшюрованими книжками в стильові обгортці.

Працюють в журналі кращі сили. До сеї пори містили свої твори:

О. Авратинський, Христя Алчевська, Юр. Будяк, Ганна Барвінок, Л. Будаї, П. Богацький, В. Винниченко, М. Вороний, В. Гришинський, А. Діброва, М. Євшан, Ол. Журлива, Михайло Жук, Г. Журба, П. Карманський, Н. Кибальчич, Гр. Коваленко, Ольга Кабилянська, І. Кончіц, М. Коваленко, Богдан Лепкий, Іван Липа, Іван Личко, Я. Мамонтов, Майорський, Ол. Неприцький-Грановський, О. Олесь, М. Підгірянка, Л. Пахаревський, С. Просвітянин, О. Плющ, С. Павленко, С. Русова, Одарка Романович, М. Рильський, В. Самійленко, М. Сріблянський, Юр. Сірий, Евг. Стебновський, Я. Стоколос, С. Твердохліб, В. Тарноградський, Ан. Товкачевський, М. Филянський, Гнат Хоткевич, А. Худоба, М. Чернявський, Гр. Чупринка, М. Шаповал, Гордій Юрич, Михайло Яцків і багато инш.

Передплата річна на „УКРАЇНСЬКУ ХАТУ“ 4 руб. (за кордон 12 корон),
півроку 2 руб. 50 коп., окрема книжка 35 коп. (з перес. 40 коп.).

(див. на друг. боці).

Хто пришле цілорічну передплату до 15-го лютого 1913 р
той одержить два останні додатки: Юліуш Словаць-
кий — «БАТЬКО ЗАЧУМЛЕНИХ», поема в перекладі Сидора
Твердохліба та великий юбілейний портрет
ІВАНА ФРАНКА.

Передплата на журнал з додатками і окремо приймається:

- в головній конторі редакції журналу — Київ, Ділова, 4;
- в „Українській Книгарні“ — Безаківська, 8;
- в книгарні „Л.-Н. Вістника“ — В.-Володимірська, 28;
- в крамниці „Час“ — В.-Володимірська, 53;
- в Харькові: „Українська Книгарня“ — Петровський проул. 18.

Добувати книжки журналу без додатку можна в крім вище згадан-
них книгарнях ще:

- в Петербурзі: Васіл. Острів 3 лінія, 24;
- в Полтаві: книг. Г. Маркевича, Бульвар Котляревського та „Українська
Книгарня“, Петровська пл.;
- в Катеринославі: книг. Є. Лозинської, Проспект, д. Вебера;
- в Кам.-Подільську: Т-во „Просвіта“;
- в Одесі: книжн. маг. „Труд“, Дерібасовська, 25; книг. „Діло“,
Преображенська, 11 —
та по всіх кращих книгарнях г. Києва.

- За кордоном: Львів, „Книгарня Наук. Т-ва ім. Шевченка“, Ринок, ч. 10;
- в Станіславові: в „Народнім Базарі“;
- в Чернівцях: Равх і Лебединський, Ратушева, 4, Пасаж „Бек“.

Комплекти „Української Хати“ за минулі роки (1910, 1911, 1912) продаються
в конторі журналу по 4 карб. кожний з пересилкою.

Книгарні за продаж книжок журналу мають 30% опусту.

Пробний № висилається тільки за три 7-коп. марки.

Адреса контори і редакції журналу: Київ, Ділова, 4.

Редактор-видавець *Павло Богацький.*

ЦІНА 35 КОП. З пересилкою 40 коп.

Друкарня Акц. Т-ва „Петро Барський у Києві“, Хрещатик 40.